

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

72907

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE EREKSEL VE ARAÇSAL
DEĞERLER HİYERARŞİSİ

72907

Hazırlayan
Arzu TAŞDELEN

Danışman
Doç. Dr. Hayrettin AKYILDIZ

İZMİR- 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yüksek lisans olarak sunduğum “Üniversite Öğrencilerinde Ereksel ve Araçsal Değerler Hiyerarşisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

...../...../1998

Adı Soyadı

Arzu TAŞDELEN

TUTANAK

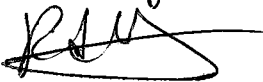
Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün/...../ 1998 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göre Eğitimde Psikolojik Hizmetler..... Anabilim/ Anasanat Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi Arzu TAŞDELEN' in "Üniversite Öğrencilerinde Ereksel ve Araçsal Değerler Hiyerarşisi" konulu tezi incelenmiş ve aday 30.4...../1998 tarihinde, saat.....'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60...dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kararı..... Olduğuna oy birliği..... ile karar verildi.

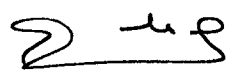
BAŞKAN

Doç. Dr. Hayrettin Akyıldız

ÜYE

Doç. Dr. Engin Akbay

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Şüheda ÖZBEN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu

Tezin Yazarının

Soyadı: TAŞDELEN

Adı: ARZU

**Tezin Türkçe Adı: Üniversite Öğrencilerinde Ereksel ve Araçsal Değerler
Hiyerarşisi**

**Tezin Yabancı Dildeki Adı: Terminal and Instrumental Value Hierarchies of The
University Students**

Tezin Yapıldığı Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıl: 1998

Tezin Türü:

- 1- Yüksek lisans ☒
2- Doktora ☐
3- Tıpta Uzmanlık ☐
4- Sanatta Yeterlilik ☐

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 82

Referans Sayısı:

Tez Danışmanının

Ünvanı Adı Soyadı: Doç. Dr. HAYRETTİN AKYILDIZ

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Değer
2- Ereksel Değerler
3- Araçsal Değerler
4- Değerler Hiyerarşisi

İngilizce Anahtar Kelimeler

- 1- Value
2- Terminal Value
3- Instrumental Value
4- Value Hierarchies

Tarih:

İmza:

ÖZET

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşileri saptanmaya çalışılmıştır. Bu genel çerçevede üniversite öğrencilerinin değer önceliklerinin; cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi, politik görüşleri değişkenlerine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşilerini belirlemek amacıyla, Milton Rokeach'ın geliştirdiği Rokeach Değer Envanteri D Formu kullanılmıştır.

Araştırmada, 1996 –1997 eğitim yılında Dokuz Eylül ve Ege Üniversitesi'ne devam eden öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklem grubu 141 kız, 121 erkek olmak üzere 262 öğrenci tesadüfi örneklem yoluyla belirlenmiştir.

Verilerin istatistiksel analizlerinde “varyans analizi”, “F testi” ve “korelasyon analizi” kullanılmıştır.

Araştırmamızın verilerine göre üniversite öğrencilerinin, ereksel değerler de öncelikli tercihleri; “özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk ve iç huzur”, alt sıralarda ise; “heyecanlı bir yaşam, ulusal güvenlik, sosyal onay, zevk ve ahiret selameti” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde öncelikli değer tercihleri; “dürüst, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı”, alt sıralarda ise; “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır.

Deneklerin cinsiyet ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi değişkenlerinde, benzerlikler farklılıklardan; öğrenim gördükleri bölüm ve politik görüş değişkenlerinde ise, farklılıklar benzerliklerden daha dikkat çekici bulunmuştur.

ABSTRACT

In this study, value hierarchies of the university students were studied. Whether value priorities of the university students differ according to their sex, studying branch, their residential area and political view point were studied.

For the determine of rating value hierarchies of the students, Rokeach Value Survey, Form D developed by Milton Rokeach was used in this study.

The study was run on Dokuz Eylül and Ege University students for the 1996-1997 academic year. Sampling group, 264 students –141 female and 121 male- was randomly determined.

Variance analysis, F test, correlation analysis were used for statistical evaluation of the data.

Based on the results of this study, freedom, self respect, a world at peace, true friendship, inner harmony were rated the most important terminal value priorities of the university students. An exciting life, national security, social recognition, pleasure and salvation were evaluated the least important. As for the Instrumental value, honest, independent, courageous, broadminded and logical were rated the top while cheerful, capable, clean, polite and obedient were ordered the lowest priorities.

According to sex and residential area in which they lived the longest of subjects the similarities were more than the differences. As for the studying branch and political point of view the differences were more striking than the similarities.

Yetişmemde emeği geen btn ğretmenlerime; bu tez alışmasının hazırlanmasında bana destek veren, eleştirileriyle fikirlerimi olgunlaştıran ve bilimsel araştırma formasyonumun oluşmasında gsterdiği katkılardan dolayı tez danışmanım Doç.Dr. Hayrettin AKYILDIZ' a teşekkür ederim. Ayrıca, araştırmanın uygulanmasında yardımcı olan Arzu KARASU, Derya ZİN ve Gürcan YIDIZ' a; uygulama kısmında katılım sağlayan bütün öğrencilere, istatistiksel analizleri yapılmasındaki katkısıyla E. . Psikoloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi İbrahim ÖVGÜN' e, tezin envanter basımında yardımcı olan ağdaş TOP' a, tezin bilgisayarla ilgili işlemlerinde yardımcı olan şerafettin YILDIRIM' a , araştırmanın başından sonuna kadar her konuda yardımcı olan Mehmet TAşDELEN, Ferhat TOPER, Halit GÜLNAR ve şeyda ALTAN' a teşekkür ederim.

Tüm ğrenim hayatım boyunca beni destekleyen aileme sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Arzu TAşDELEN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TUTANAK	
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU	
ÖZET	
ABSTRACT	
TEŞEKKÜR	
İÇİNDEKİLER	
TABLolar LİSTESİ	
KISSALTMALAR	

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
PROBLEM.....	3
Alt Problemler.....	3
ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ.....	3
AMAÇ.....	5
HİPOTEZLER.....	5
SAYILTILAR.....	6
TANIMLAR.....	6
SINIRLILIKLAR.....	7

BÖLÜM II

DEĞER KAVRAMI; ANLAM VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR.....	8
DEĞERLERİN DOĞASI.....	9
Değer Kavramına Sosyolojik Yaklaşım.....	12
Değer Kavramına Felsefi Yaklaşım.....	13
DEĞER KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIM.....	14
Psikanalitik Kuram.....	15

Bilişsel Kuramlar.....	17
Davranış Kuramları.....	22
Beklenti- Değer Kuramları.....	24
Yüklemleme Kuramı.....	25
DEĞERLERLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	27
Tutum – Değer İlişkisi.....	27
İnanç – Tutum Değer İlişkisi.....	29
Norm – Değer İlişkisi.....	29
İLGİLİ GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR.....	31
Değerlerle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	31
Değerlerle İlgili Ülkemizde Yapılan Araştırmalar.....	35

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE UYGULAMA.....	38
ARAŞTIRMA MODELİ.....	38
Evren ve Örneklem.....	38
VERİ TOPLAMA ARACI.....	44
Rokeach Değer Envanteri ve Puanlama.....	44
Rokeach Değer Envanteri’ nin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması.....	46
Öğrenci Bilgi Formu.....	47
Organizasyon ve Uygulama.....	47
VERİLERİN ANALİZİ.....	48

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM.....	49
Üniversite Öğrencilerinin Ereksel ve Araçsal Değer Tercihleri.....	49
Deneklerin Değer Tercihlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi.....	52
Deneklerin Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı.....	56
Deneklerin Değer Tercihlerinin En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı.....	63
Deneklerin Değer Tercihlerinin Politik Görüşlerine Göre Dağılımı.....	66
Değerler Arası İlişkiler.....	71

BÖLÜM V

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER.....	77
YARGI VE ÖNERİLER.....	77
ÖZET.....	80

KAYNAKÇA

EKLER

EK –1 BİLGİ FORMU

EK –2 ROKEACH DEĞER ENVANTERİ (EREKSEL)

EK –3 ROKEACH DEĞER ENVANTERİ (ARAÇSAL)

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo – 1 Örnekleme Giren Üniversiteler, Öğrencilerin Sayıları ve Yüzdeleri	39
Tablo – 2 Örnekleme Giren Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	39
Tablo – 3 Örnekleme Giren Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı.....	39
Tablo – 4 Örnekleme Giren Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımı.....	40
Tablo – 5 Örnekleme Giren Öğrencilerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı.....	40
Tablo – 6 Örnekleme Gurubun Ailelerinin Sosyo Ekonomik Düzeyini Algılamaları.....	40
Tablo – 7 Örnekleme Gurubun En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Merkezleri.....	41
Tablo – 8 Örnekleme Gurubun Anne Babalarının Öğrenim Düzeyleri.....	41
Tablo – 9 Örnekleme Grubun Doğum Sıralarına Göre Dağılımı.....	42
Tablo – 10 Örnekleme Gurubun Anne Babalarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	42
Tablo – 11 Örnekleme Gurubun Kendi Aile Ortamlarını Algılamaları.....	43
Tablo – 12 Örnekleme Grubun Politik Aidiyetlerine Göre Dağılımı.....	43
Tablo – 13 Rokeach Değer Envanteri Test Tekrar Test Güvenirlik Sonuçları.....	46
Tablo – 14 Üniversite Öğrencilerinin Ereksel Değerler Sıralaması.....	50
Tablo – 15 Üniversite Öğrencilerinin Araçsal Değerler Sıralaması.....	51
Tablo – 16 Kız ve Erkek Öğrencilerin Ereksel Değer Tercihleri.....	54
Tablo – 17 Kız ve Erkek Öğrencilerin Araçsal Değer Tercihleri.....	55
Tablo – 18 Deneklerin Araçsal Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı.....	59
Tablo- 19 Deneklerin Araçsal Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı.....	60
Tablo – 20 Deneklerin Ereksel Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Standart Sapma Puanları.....	61

Tablo -21	Deneklerin Araçsal Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Standart Sapma Puanları.....	62
Tablo – 22	Deneklerin Ereksel Değer Tercihlerinin En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı.....	64
Tablo – 23	Deneklerin Araçsal Değer Tercihlerinin En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı.....	65
Tablo – 24	Deneklerin Ereksel Değer Tercihlerinin Politik Görüşlerine Göre Dağılımı.....	69
Tablo – 25	Deneklerin Araçsal Değer Tercihlerinin Politik Görüşlerine Göre Dağılımı.....	70
Tablo – 26	Ereksel Değerlerin İnterkorelasyonu.....	74
Tablo – 27	Araçsal Değerlerin İnterkorelasyonu.....	75
Tablo – 28	Ereksel ve Araçsal Değerlerin Korelasyonu.....	76

KISALTMALAR

Araştırmamızda aşağıda belirtilen kısaltmalar kullanılmıştır:

A) Araçsal Değerler

Bağımsız	K1
Bağışlayıcı	K2
Cesaretli	K3
Dürüst	K4
Entelektüel	K5
Geniş Görüşlü	K6
Hayal Gücü Kuvvetli	K7
Hırslı	K8
İtaatkar	K9
Kendini Kontrol Eden	K10
Kibar	K11
Mantıklı	K12
Muktedir	K13
Neşeli	K14
Sevecen	K15
Sorumluluk Sahibi	K16
Temiz	K17
Yardımsever	K18

B) Ereksel Değerler

Ahiret Selameti	V1
Aile Güvenliği	V2
Barış İçinde Bir Dünya	V3
Başarı Hissi	V4
Bilgelik	V5
Eşitlik	V6
Gerçek Dostluk	V7
Güzellikler Dünyası	V8
Heyecanlı Bir Yaşam	V9
İç Huzur	V10
Kendine Saygı	V11
Mutluluk	V12
Olgun Sevgi	V13
Özgürlük	V14
Rahat Bir Yaşam	V15
Sosyal Onay	V16
Ulusal Güvenlik	V17
Zevk	V18

C) Sosyo Ekonomik Düzey Algısı: S. E. D. A.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Dünyanın neresinde olursa olsun, her insan belli bir grubun üyesi olarak doğar ve yaşamını belirli bir gruba ait olarak sürdürür. İster büyük, ister küçük olsun bütün toplulukların ortak özelliği, insanların tek başına değil, birlikte yaşamalarından kaynaklanır. Bir arada yaşayan insan gruplarına toplum ya da topluluk adını veriyoruz. Toplu yaşam tarzının insanın evrimiyle yaşıt olduğu düşünülebilir (Wells, Çev., Güvenç,1994). Toplumsal yaşamını sürdürmek için insanların ortak davranış kalıpları geliştirerek, belli bir yapı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Değerlerin, bu yapının devamı ve sürekliliği için önemli bir kriter işaretler olduğunu belirtebiliriz.

Wells'e (1994) göre; her insan grubunun kendisini özgü bir kültürü vardır. Bunlardan bir bölümü kendi kültürümüzden çok farklıdır ve bizim alışkın olduğumuz kavramsal çerçeveye başvurularak anlaşılmaları olanak dışıdır. Buradan, başka kültürleri değerlendirirken, bireyin kendi ölçütlerini kullandığı gerçeği sonucuna varabiliriz. Herhangi bir gruptaki insan davranışları yalnızca o grubun temel sayıltıları ve değerler hiyerarşisi çerçevesinde anlaşılabilir ve yorumlanabilir. Bu noktada grupların, değerler hiyerarşisini ortaya koymanın bize o grubu tanımada rehberlik edeceği açıktır. Değerlerin, hangi gruplar için ne tür anlamlar taşıdığı ve önem derecesinin ne olduğunu araştırmalarla ortaya koyma; bizlere; hem toplumsal yapı hem de birey davranışını yorumlamada veriler sağlayacaktır. Değerlerin bu özelliği; onu sosyal bilimler literatüründe ilgi çeken ve disiplinler arası çalışmalara konu olan, bir kavram olma özelliğine sahip kılmiştir.

Araştırmacılar, değer kavramının ölçülmesindeki güçlük gerekçesiyle; konudan uzak kalmıştır. Konuyla ilgili ilk çalışma; Allport ve Vernon tarafından geliştirilen daha sonra da Lindzey tarafından gözden geçirilen Değerler İncelemesi Testi olmuştur (Morgan, Çev., Arıcı,1991). Rokeach'ın Değer Envateri, bu çalışmayı izlemiş; kavramı açıklamada ve konuyla ilgili araştırmaların hız kazanmasında olumlu yönde adım olmuştur.

Rekeach'in değerlerin llmesine ve kavramsallaştırılmasına olan yaklaşımı, Williams'in "davranışın standartı olan değerler" ve Kluckhohn'un (1951) "hareketin arzu edilen yollarının ve amaçlarının kavranışı" olan değerler tanımından, etkilenmiştir (Rokeach,1989).

Rokeach (1973), "The Nature Of Human Values" kitabında; değerlerin açıklanması için, bize yardımcı olabilecek varsayımlara değinmiştir. Bir insanın sahip olduğu değerler, görece olarak azdır. Bireyler her yerde aynı değerlere, farklı derecelerde sahiptirler. Değerler, değer sistemi içinde organize edilir. insani değerlerin en önemlileri: kültür, toplum, gelenekler ve kişiliğin özelliklerini taşır. İnsani değerlerin önemi,sosyal bilimcilerin araştırmaya ve anlamaya değer buldukları fenomenlerle, yapacakları çalışmalarda açıklanabilecektir.

Değerler sosyal bilimciler tarafından, farklı şekillerde tanımlanmıştır: bir uçta, var olmayan mental z (Skinner, 1971) ve diğer uçta felsefi olarak "hayatın yolları" (Morris, 1956) veya "değer oryantasyonu" (Kluckhohn ve Strodtbeck, 1961) olarak söz edilmiştir (Rokeach,1989). Feather'e göre olduğu gibi Rokeach'e göre de değer; davranışın spesifik araçsal bir şeklinin veya varoluşun amaçsal son durumlarının tercih edilir olduğu dayanıklı bir inançtır (Furnham,1988).

Rokeach'e (1973) göre değer, bir davranışın veya davranışın oluş amacının, bir başka davranışa üstünlüğü doğrultusunda sahip olunan istikrarlı, derin inançtır ve normatif nitelik taşır. Belirli bir obje ya da durumlara ilişkin tutumların gelişmessinde, korunmasında veya eyleme dönüştürülmesinde standart işlevi ve kriter rolü oynar.

Değerler konusunda yapılan araştırmaların, literatürde daha çok tanımlamaya yönelik olduğunu görmekteyiz. Değer tercihlerinin, bir grup için ortaya konması; grup yapısı ve bireysel özellikler hakkında araştırmacılara veriler sağlayabilir. Zaman içinde tekrarlanan araştırmalar toplumsal yapının özellikleri ve değişimi hakkında da yorumlar yapmaya olanak sağlar.

Değişim kavramı, günümüz dünyasında; popüler ve kaçınılmaz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, araştırmacılar tarafından, değişimin dinamikleri ve onu etkileyen faktörlerin betimlenmesi , açıklanması çalışmalarının çokluğunun ilgi çekici olması şaşırtıcı değildir.

Genel olarak üniversiteler; toplumda, değişimi destekleyici hatta değişimin kaynağı sayılan kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir. Araştırmamızda özellikle üniversite öğrencilerinin değer tercihlerinin ortaya konmasıyla, konuyla ilgili veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır.

PROBLEM

Bu çalışmada; üniversite öğrencilerinin ereksel ve araçsal değerler hiyerarşisi bazı psiko sosyal değişkenler açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede, örneklem grubu oluşturan üniversite öğrencilerinin sahip oldukları bazı bireysel özelliklerinin, onların değer hiyerarşisine etkisi ele alınmaktadır.

Alt Problemler

Yukarıda belirtilen genel problem yanında, daha spesifik olarak aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi, politik aidiyetleri değişkenlerinin değer tercihlerine etkisi var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin ereksel ve araçsal değerler hiyerarşileri arasında bir ilişki örüntüsü var mıdır?

ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

Sosyal psikologlar, değer sistemlerini incelemek için bir çok araştırma tekniği yaratarak, ortak tutumların ardındaki ahlaksal ve ideolojik değerleri ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Gerçekten de değerler sistemi ve özellikle teorik ahlak, belirli bir grup veya toplumun ideolojisi, mitosları ve inançları ile uyum sağlamak zorundadır. Öte yandan toplumsal yapının değişmesi ile ahlak anlayış ve uygulamalarındaki değişmeler arasındaki koşutluk,

yukarıda anılan olgular arasında bir nedensellik ilişkisi aramaya yeterli neden oluşturmaktadır (Tolan,1993).

Değerler, davranışa rehberlik eden ve onun sergilenmesinde berileyici etkili olan düzeyde çok yönlü standartlardır (Rokeach,1973). Değerler ;

- bireyi, sosyal konularda belirli bir pozisyon almaya sevkeder,
- bireyi, belirli bir politik veya dini ideolojiden birini diğerine tercih yönünde etkiler,
- bireyin, kendisini diğer insanlara sunmasında ona, rehberlik eder,
- bireyin, kendisini ve diğerlerini değerlendirmesinde ve yargılamasında, kendini ve diğerlerini övmesi veya kusurlar bulmasında kriter rolü oynar,

- karşılaştırma sürecinde merkezi konumu nedeniyle bireyin kendinin, diğerleri kadar ahlaklı veya yeterli olup olmadığını değerlendirmesinde ölçü olarak kullanılır. Diğerlerini etkilemede veya ikna etmede kullanılır,

- psikoanalitik anlamda kişisel ve sosyal olarak kabul edilemez inanç, tutum ve eylemlerin nasıl rasyonalize edilebileceğini gösterir. Örneğin; bir arkadaşına karşı yapılan ve nazik olmayan bir davranış, doğru sözlülük olarak rasyonelleştirilebilir. Rasyonalizasyon, birey rasyonalize edecek değere sahip olduğu takdirde mümkündür.

- Rokeach'e göre değerler; kültür, toplum ve kişilikle ilgili çalışmalarda temel bağımlı değişken, tutum ve davranış çalışmalarında ise temel bağımsız değişken niteliğindedir (Bilgin,1995).

Rokeach'e (1980) göre insanlar, değer tercihlerine göre davranırlar. Değerler, pozitif ve negatif tecrübelerle göre değişim gösterebilir (Bandura,1986). Değerlerin davranış üzerindeki belirleyici etkisi, onu sosyal bilimlerin literatüründe önemli kavramlar sınıfına yerleştirmektedir.

Sosyal gelişme süreci içinde bireyin algılama biçimlerinde, tepkilerinde, tutumlarında, alışkanlıklarında, grup normlarına ve değerlerine uyması söz konusudur. Bu durum bireyin sosyal gelişmesinin niteliğini işaretlemektedir. Gerçekten birey, gelişmesi için karşılanması önemli olan gereksinimlerini, atalarından devraldığı ve içinde yaşadığı kültüre özgü yollardan öğrenmektedir. Bu gereksinimlerin karşılanmasındaki sınırlamaları kültür norm ve değerleri belirlemektedir.

Hollingshead (1960), bireyin toplumsallaşmasını, başlıca üç ilkeye dayandırmaktadır (Başaran,1992).

- a. Birey, sosyal davranışı, toplumun bireyleriyle etkileşim halinde öğrenir.
- b. Bireyin ne öğreneceğini, içinde yaşadığı toplumun kültürü belirler.
- c. Bireyin öğrenimi, bir sosyal organizasyona ancak etkin bir biçimde katılması ile tanımlanır.

Sosyalleşme süreci, bireyin ait olduğu grubun değerlerini kazanma süreci olarak tanımlanabilir.

Değer kavramının hem toplumsal hem de bireysel verilere ulaşmada yardımcı olması araştırmamızın temel gerekçesini oluşturmaktadır.

AMAÇ

Araştırmamızın temel amacı, üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşisini saptamaktır. Bu çalışmada, Ege Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin, farklı bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin değer hiyerarşileri, Milton Rokeach'ın geliştirdiği; Rokeach Değer Envanteri ile saptanmaya çalışılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sosyal ve bireysel değişkenlere göre değer hiyerarşilerindeki farklılaşma, ereksel ve araçsal değerlerin kendi aralarındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır.

HİPOTEZLER

- 1- Erkek ve kız deneklerin ereksel ve araçsal değerler hiyerarşilerinde farklılaşma olması beklenir.
- 2- Farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin değerler hiyerarşilerindeki farklılaşmanın, benzeşmelerden fazla olması beklenir.
- 3- Katılımcıların en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezlerindeki farklılaşmanın; deneklerin değerler sıralamalarında etkili olması beklenir.

4- Deneklerin politik aidiyetlerindeki farklılaşmalarının, değerler hiyerarşisinde de farklılaşmaya yol açması beklenir.

SAYILTILAR

1- Araştırma kapsamına alınan üniversite öğrencisi katılımcıların, kendilerine verilen ölçeği ve bilgi formunu gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtlamış oldukları varsayılmıştır.

2- Araştırmada kullanılan ölçeğin (Rokeach Değer Envanteri) araştırma grubu için de geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

3- Araştırma örneklemini oluşturan deneklerin, genel popülasyonu yansıttığı kabul edilmiştir.

TANIMLAR

Bu araştırmada kullanılan temel kavramlar aşağıda açıklanmaya çalışıldığı içerikte kullanılmışlardır.

Değer (Value): Kişisel ya da toplumsal olarak zıt ya da farklı bir davranış biçimi veya yaşam amcına karşı tercih edilen, belirli bir davranış biçimi ya da yaşam amacı şeklindeki kalıcı inançtır (Rokeach,1968;1973; Bilgin,1995).

Ereksel Değer (Terminal Value): Bir boyutta ben-merkezli, diğer boyutta toplum merkezli değerlerdir. Örneğin, ahiret selameti veya iç huzur gibi son-durumlar kişilerin kendi içinde iken; barış içinde bir dünya ve eşitlik, toplum merkezli değerlerdir. Kişilerin böylesi bireysel ve toplumsal merkezli değerlere öncelik vermede çeşitlilik gösterecekleri açıktır. Bu değerlerin önceliğine bağlı olarak birisinin tutum ve davranışında bir diğerinden farklı olacaktır. Bir içerikteki toplumsal değerlerdeki bir artış diğer toplumsal değerlerde artışlara ve bireysel değerlerde ise azalmaya yol açacaktır. Bunun tam tersi olarak, bireysel

değerlerde ise azalmaya yol açacaktır. Bunun tam tersi olarak, bireysel değerlerdeki bir artış diğer bireysel değerlerde de artışlara neden olurken, toplumsal değerlerde bir azalmaya yol açacaktır (Rokeach,1973).

Araçsal Değer (Instrumental Value): Temelde moral içerikli veya bireysel yeterliliğe ilişkin olabilir. Moral değerler kavramı, değerlerin genel kavramından daha dar kapsamlıdır. Genel davranış tarzları ve varoluşun son durumu ile ilgili değerleri kapsamaz ve bu değerler ihlal edildiğinde, işlenen günah için vicdan azabı ile suçluluk duygusu yaratan, kişinin kendi iç dünyası odaklı, belirli araçsal değer çeşidinden söz edilir. Yeterlilik veya kendini-gerçekleştirme değerleri olarak isimlendirebileceğimiz araçsal değerler kişinin kendi iç dünyasında odaklıdır (Rokeach,1973).

Ereksel değerler yaşamın temel amaçları ile, araçsal değerler ise bu amaçlara ulaşmada kullanılacak davranış tarzları ile ilgilidir (Bilgin,1995).

Değer Hiyerarşisi (Value Hierarchies): Değer sistemi, göreceli bir önem boyutu üzerinde tercih edilen davranış tarzları veya yaşam amaçları ile ilgili inançların kalıcı bir organizasyonudur (Rokeach,1973).Herkes değer sistemini oluşturan bir değerler hiyerarşisine sahiptir.Bu sistem ya da hiyerarşik yapı,değerlere atfettiğimiz göreceli önem tarafından belirlenmektedir (Robbins,1986;Bilgin,1995).

SINIRLILIKLAR

1- Araştırma popülasyonu, 1996-1997 öğretim yılında Dokuz Eylül ve Ege Üniversite'lerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Örnekleme anılan popülasyondan elde edilmiştir.

2- Araştırmacılar, ölçme aracından, deneklerden, araştırma ortamından ve her bir değişkenin birbirleriyle etkileşiminden doğan sınırlılıklar olabileceği kabul edilmektedir.

BÖLÜM II

DEĞER KAVRAMI; ANLAM VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde sistematik bir yol izlenerek, ilk aşamada değer kavramının ne tür anlamlar içerdiği üzerinde durulmuş; kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmış, ikinci aşamada kavramın sosyal bilimler literatüründeki yeri ve bazı kuram ve kavramlarla olan ilişkisine yer verilmiştir.

“Değer” kavramının sözlük anlamına bakıldığında altı ayrı anlamda ele alındığını görüyoruz. Buna göre:

“Değer, 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3. Yüksek ve yararlı nitelik. 4. Üstün yararlı nitelikleri olan kimse. 5. (fel) Kişinin; isteyen, inanç duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. (mat) Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 1988).

İlk kez 1918’de Znaniacki tarafından Sosyal Bilimler literatürüne kazandırılan değer kavramı (Zavalloni, 1980; Bilgin 1995) latince “değerli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kelimesinden türemiştir (Kahle ve Turner, 1983; Bilgin, 1995).

Değer, “kişisel ya da toplumsal olarak zıt ya da farklı bir davranış biçimi veya yaşam amacına karşı tercih edilen, belirli bir davranış biçimi ya da yaşam amacı şeklinde kalıcı bir inançtır. Daha kısa bir tanımla değerler “ideal davranış tarzları veya yaşam amaçları hakkındaki inançlardır” (Rokeach, 1980; Bilgin, 1995)

DEĞERLERİN DOĞASI

Rokeach (1973) değerlerin doğasını açıklamıştır. Bunlar ;

Değer, Sürekliliktir

Eğer değerler tamamen durağan olsa, bireysel ve sosyal değişiklikler mümkün olmazdı. Eğer değerler tamamen değişken olsa insan karakterinin ve toplumun devamlılığı mümkün olmazdı. İnsani değerlerin herhangi verimli bir tanımı isteniyorsa, bu tanım; değerlerin değişmeyen karakter ve değişken karakter özelliklerini de açıklayabilmelidir. Değerlerin değişmeyen karakter özellikleri; temel değerlerin başlangıçta öğrenildiği ve öğretildiği gerçeği üzerinde yükselir.

Davranış kökenli veya değil, temel değerler bize öğretilen davranış modu veya son-
durum arzu edilen biçimde öğretilir. Örneğin bize çok az saygın olmamız ya da huzur için yetersiz çaba sarfetmemiz öğretilmez. Keza bu çeşit davranış durumları ve son durumların bazen arzu edilir, bazen arzu edilmez olduğu öğretilmez. Temel değerlerin dayanıklı olması , onların diğer değerlerden bağımsız olarak başlangıçta öğrenilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Değerler paradoksal olarak, görelî niteliklere sahiptir. Çocuk olgunlaştıkça sınırlı değerlerden, daha karmaşık değerlerin olduğu ve bu değerlerin birbiriyle yarıştığı bir dünya ile karşı karşıya gelir. Bu süreçte, çocuğun hangi değerın daha önemli olduğuna karar vermesi gerekir. Yukarıdaki süreçte çocuk başarıyı ararken, dürüstlüğünü sürdürmek; baş eğerken, bağımsızlığını korumak; benlik saygısını korurken, sosyal uyumu gerçekleştirmek durumunda kalacaktır. Olgunlaşma süreci ve deneyimleri yalın ve bağımsız olan değerleri birbirleriyle kaynaştıracak, hiyerarşik olarak yapılanmış içerikte sistematize edecektir. Bu hiyerarşide, belirli değerlerin görelî sırası, önemi ve önceliği olacaktır. Bunu açıklamak için basit bir örnekleme bize yardımcı olabilir. Çoğu aile kesin ve sınıflandırılmayacak davranış biçimiyle çocuklarının her birini eşit sevdiklerini düşünme eğilimindedir. Fakat bazı özel durumlarda ebeveyn bir çocuğunu, diğerine tercih ettiğini göstermek zorunda kalabilir. Bu çocuk daha hasta olan; daha çok yardıma ihtiyacı olan veya okulda az başarılı olandır. Değerlerimiz çocuklarımızı çok sevdiğimiz yönündedir. Düşündüğümüzde ve hakkında konuştuğumuzda, değerlerimizden birini diğer kişilere öğretmeye çalıştığımızda düşünmeksizin onları kesinmiş gibi kabul ederek davranırız.

Fakat bir değer, başka bir değerle harekete geçirildiğinde; sergilediğimiz davranış biçimimiz, birbiriyle yansıyan değerlerin öneminin sonucu olarak görülecektir.

Değer İnançtır

Hali hazırda üç çeşit inanç tanımlanmıştır (Rokeach, 1968-1973). Betimsel varoluşsal inançlar, değerlendirici inançlar (inanışın objesinin iyi veya kötü olduğuna karar verir); örf adetle ilgili veya yasaklayıcı inançlar (burada bazı metotlar ve hareketin sonucuna göre arzu edilir veya arzu edilmez olduğuna karar verilir.) Allport (1961), değer kavramını; “bir kişinin tercihleri ile ilgili hareketlerine dayalı olan inancı, değerdir” olarak tanımlamıştır.

Değerler, bütün inançlar gibi; bilişsel, etkisel ve davranışsal bölümlere sahiptir; Morris (1956), değeri bir biliş yeteneği olarak ifade etmiştir. Kluckhohn (1951), bir kişinin bir değere sahip olduğunu söylemek için; o kişinin, bilinçli bir şekilde uğruna mücadele ettiği şey için doğru hedef durumunun bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir değer, duyguda bir etkidir ki kişi bunu emosyonel olarak hisseder ve ona karşı, onun yanında etkili olabilir. Pozitif durumlarda kabul edileceği, negatif durumlarda ise red edebileceği bir duygudur. Değer, duygusal açıdan bir davranış bölümüne sahiptir. Bu duygu, hareketlerin başlamasına yol açan değişikliklerin aracıdır.

Bir Değer “Tercih Edilenin Kavranması” Olduğu Kadar Aynı Zamanda da Bir Tercihtir.

“Arzu edilen” ile “sadece istenen” arasındaki farklılığına ilişkin olarak, Brewster Smith şunları yazar; “şu ana kadar sistematik araştırmalarda çözülmüş olan daha önemli problem değerler ve tercihler, arzu edilen ve sadece istenilen arasındaki farklılıkları güvenilir bir biçimde ayırt etmektir. “Kluckhohn’un (1969), tanımına göre bir değer, “sadece istenilenin kavranması” değil, “arzu edilenin kavranması” dır. Değerlerin yapısının kavranması “arzu edilen” teriminin tanımlanmasının fazlasıyla zor olmasından kaynaklanmaktadır. “arzu edilenin kavranması” hakkında değerlerden ayrı olarak yeterli açıklamalar yapılamamaktadır. Bunun yanı sıra, daha da önemlisi ise, “mevcut tarzlar, anlamlar ve aksiyon sonuçlarından seçimi etkileyen” “arzu

edilen'in" (Kluchohn, 1951. Rokeach, 1973) kavramı; yakın analiz sonrasında, bir şeyi başka bir şeye bir tercihi temsil etmeye dönüşmesidir. Buradaki "bir şey" davranışın veya varoluşun son durumunun spesifik bir tarzıdır, "başka bir şey" ise karşıt, zıt veya muhalif tarz son-durumdur. Davranış veya son-durumların karşılıklı eşsiz tarzı, birbiriyle karşılaştırılır. Örneğin; sorumlu ve sorumsuz davranış veya savaş ve barış durumu gibi, ikisinden birisi diğerine göre açıkca tercih edilir durumdadır. Buna ek olarak, birincisini tercih eden kişi, gayri ihtiyari bir şekilde inanır. Böylece, "Arzu edilenin kavranması" tercihin özel bir şeklinden başka bir anlam taşımamaktadır. Bir davranış tarzı ile tersi olan tarz arasında yapılan tercih veya ilk son durumun arasında yapılan tercih gibi. Değer çeşitleri davranış tarzlarını veya varoluşun son-durumlarını kapsamaz. Mesela, belirli yiyecek çeşitlerindeki tercihler "arzu edilenin kavranması" olarak nitelendirilemez.

Bir değerın spesifik tercihi temsil ettiği bir başka fikirde mevcuttur. Bir insan belirli bir tarz veya son-durumu sadece kendi zıttı ile karşılaştırılınca tercih etmez. Aynı zamanda kendi değer sistemi içindeki diğer değerler ile karşılaştırılarak da tercih eder. Belirli tarz ve son-durumları, kendi değer hiyerarşisinde daha alt seviyede bulunan, diğer tarz ve son-durumlara tercih eder.

Bir Değer Kişisel Veya Toplumsal Olarak Tercih Edilebilir Bir Şeyin Kavranmasıdır.

Eğer bir insanın değerleri "arzu edilenin kavranması"nı temsil ediyorsa, kimin için arzu edilen olduğu? kendisi için mi? diğerleri için mi? soruları ortaya çıkar. Bir insanın değerleri hakkında konuşunca, bu değerleri kendisine ve diğerlerine kesinlikle eşit olarak uygulamaya niyetli olduğu düşünülmez. Örnek vermek gerekirse; şu ifadenin içeriğini gözönüne alalım; "Çocuklar görülmeli fakat duyulmamalıdır". Bu anlamı değerlerin diline tercüme edersek, bu ifadeyi öne süren kişi için bu ifade görünüşte "Belirli şekillerde davranmak yetişkinler için değil, çocuklar için cazip olduğuna inanıyorum." anlamına gelir. Aslında, değerlerin sahip oldukları özelliklerin en ilginç, günlük hayat içerisinde olağanüstü çok yönlülük ile birlikte kullanılabilmeleri gibi görünmektedir. Paylaşılabilir veya paylaşılamazlar. Bu yüzden, tek veya çift (ve hatta üçlü) standartlar kullanırlar. Kişi değerleri değerlendirirken, kendine ve diğerlerine karşı

farklı uygulamalar gösterebilir. Değerlerin bu kadar çok çeşitli kullanılmasına rağmen, onlar hakkında çok az şey biliyoruz.

Değer Kavramına Sosyolojik Yaklaşım

Tolan (1993), değerlerin; bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıktığını ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluşturduğunu belirtmiştir. Toplum yaşamında, herşey bireylerin sahip olduğu değerlere göreceli, olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireysel değerlerin oluşumunda, bireyler içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültürün değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanmaktadırlar.

Weber'e göre toplumların değişmesi için öncelikle değer yargılarının değişmesi gerekmektedir.

Ayrıca Max Weber'in Protestan ahlaki dini inançları ve ekonomik yapıyı etkilediği görüşü değerlerin açıklanmasına güzel bir başlangıç örnek teşkil etmektedir. Sosyoloji literatüründe kısaca WASP (White Anqlo Sakson-Protestan) şeklinde geçen Protestan ahlaki değerleriyle önerilen ilkeler şunlardır;

- 1) Rasyonel olmak
- 2) Bireyciliği savunmak, ancak kesinlikle bencilliği reddetmek
- 3) Çok çalışma,
- 4) Tasarruf ederek müteşebbis olmak.

Bütün bu önerileriyle gerçekleştirilmek istenen toplumsal bir amaç vardır. Protestan ahlakının nihai amacı şu şekilde özetlenebilir: "İnsanın aklını, yeteneğini kullanarak ve çok çalışarak ileri gitmesi" önerilmektedir. Diğer bir ifade ile cenneti örnek alarak, insanın dünya koşullarını kendi uğraşı ve gayreti ile daima daha ileriye gitmesi (Mutlu, 1990, Doğan, 1995).

Değerler, toplumun üyelerine önerdiği bir “İdeal”de örgütlenir. Bu ideal, düşünceleri ve edimleri yönlendirir. Durkheim’in deyişiyle, “bir toplum ideal yaratmadan kendini oluşturamaz” Değerler, bir toplum içinde, belirli bir uyumu olması gereken bir sistem içinde veya bir değerler basamağında örgütlenir.

Ahlak konusunda görecelik söz konusu olamaz. Bu aşamada sosyolojik açıdan bazı sorunlar ortaya çıkar. Onu yaşayanlar için “değer” aşkın ve mutlaktır. Oysa sosyolog değeri incelediğinde, onu göreceleştirir. Sonuçta onun temel niteliğini kaybettirir. Kuşkusuz sosyoloğun da değerleri vardır; bu değerler özellikle onu konu seçiminde yönlendirir (Sayın, 1995).

Değer Kavramına Felsefi Yaklaşım

Alman metafizikçisi Wilhelm Windelband (1848-1915)’a göre felsefe bir değer felsefesidir. Windelband’a göre tarihsel olaylar yaklaşılamaz, ancak değerlendirilebilir. Bu değerlendirme de ancak insana göre olur. Tarih felsefesinde daima insansal değerler söz konusudur. Her yeni çağ, bir önceki çağın değerlerinden kurtulmak için yapılan bir mücadeledir, demek ki insansal yaşam sürekli bir değerler mücadelesi yaşamıdır. İzleyicisi Heinrich Rickert (1863-1936) de Windelband’ın bu görüşüne katılmaktadır (Hançerlioğlu, 1993).

Klasik felsefede Alman düşünürü Friederich Nietzsche (1844-1900)’nin “törebilimsel değerleri altüst ettiği” söylenir. Nietzsche’nin bu girişimini nitelemek için değer devrilmesi gibi deyimler ileri sürülür. Oysa metafizik alanda eski değerler sürüp gitmektedir, ne alt üst edilen vardır, ne de devrilen. Nietzsche’den başka Fransız düşünürü Jean Guyau (1854-1888)’nın da eski değerleri eleştirdiği ve yerlerine yükümsüz ve yaptırımsız, dindışı, değerler önerdiği ileri sürülür (Hançerlioğlu, 1993).

Eski değerlerin en bilimsel eleştirisi eşitsiz ve tarihsel özedekçiliğin kurucuları Karl Marx’la Friedrich Engels tarafından yapılmıştır. Marx’a göre insan kendini meydana getirmiş olan koşulların toplamına indirgenemez, çünkü o insan olarak ancak bunların aşılmasıyla vardır (Hançerlioğlu, 1993).

Ahlak felsefesi, estetiğin bir koludur ve ahlaki açıdanda güzelliğe aittir. Deneyim, ahlaksal hükümlerin yükselmesine yarayan beş tip ilişki göstermektedir (Thilly, Çev., Şener, 1995).

1. Biz, kişi isteğinin kanuları ile bağlantılı iç özgürlük konusunda anlaşıyoruz.
2. Mükemmel fikre ulaşmak için aynı konuda üzerindeki isteğin farklı harmonik bir ilişki oluşturur.
3. İsteğin hedefi, farklı bir istekle hoşnut olmaktır.
4. Çelişki içerisindeki isteklerin birbirlerini engelleyen türdeki ilişkilerini onaylamıyoruz. Bunun yanında engel olmasını onaylıyoruz. Onaylama ya da onaylamama kararı adaletin yönlendirmesidir.
5. Ceza fikri ile bağlantılı olarak iyi ve kötü amaçlı hareket ilişkisinin birbirinin yerini alamayacağından bunu onaylamıyoruz.

Bu beş fikir, toplumdaki beş sistemdir. Kanuni sistem, ücret sistemi, eğitim sistemi, kültür sistemi ve tüm bunların ulaşmayı hedefledikleri ise, toplumdaki özgürlüktür. İstek ve aklın kişiler arasında uygunsuzluğa maruz kalmadan tek bir potada eritilmesi toplum için en önemli idealdir. Herbart, geliştirdiği “eğitim kuramı” kanalıyla bu konuyla ilgili büyük etki tespit etmiştir (Thilly, Çev., Şener, 1995).

DEĞER KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIM

Günümüzde değerlerin gelişimine eğilen psikologların ve sosyal psikologların ya duygusal-güdüsel etkenlere ya da bilişsel etkenlere önem vermektedirler (Kağıtçıbaşı, 1988). Bu etkenler Freud’un ve Piaget’in sosyalleşme kuramlarında ilk defa etraflıca incelenmiş ve sonraki kuramsal ve görgül gelişmeler konuyu daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur (Kağıtçıbaşı, 1989). Bazı psikologlar, moral bilinçlilik ve sorumluluk geliştirme görüşü ile birleştirerek biliş ve algılamanın gelişmesi modellerini formüle etmişlerdir.

PSİKANALİTİK KURAM

Psikolojide bu alanda ilk kuramsal ve bilimsel yaklaşım Freud ile başlamıştır. Freud'a göre ahlak gelişimi, çocuğun kişiliğinde süperegonun gelişmesiyle olur. Süperego toplumun değer ve görüşlerinin içsel temsilcisidir. Bunlar çocuğa anababası tarafından ceza ve ödül yoluyla kazandırılır (Akboy, 1993).

Bu kuramın temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Carlton, 1995);

1- Bireyler kendi sosyal çevreleri ile aslında çelişki içindedirler. İnsanlar doğaları gereği toplumla savaş halindedirler. Onlar Ego-merkezli (Ego-Centric) ve saldırgancasına bencildirler. O yüzden de çevreleriyle uyuma çabaları doğal olmayan ve kendi isteklerine uygun olur.

2- Bu doğal içgüdüleri ve arzularını frenleme çabaları doğal insan eğilimlerinin frenleme baskıları ile sonuçlanmak zorunda kalır. "Suppression" arzusunun bilinçli olarak kontrolü anlamını taşır ve bir kimsenin "alt doğasının" (lower nature) isteklerini frenlemek için düşünüp taşınarak girişimde bulunması demektir.

3- İnsan kişiliği, bildiğimiz kadarıyla yasak arzuların gerektiğinde bilinçdışına bastırıldığı ve yarı gölgeli dünyasında biçimlendiği bir yapıdır. İnsan davranışında gördüğümüz sadece buzdağının tepesidir. Bu gerçek, özel olarak insanın yalnız rüyalarında anlamlı bir biçimde açığa çıkar.

4- Psikanaliz süreci, bu gerçek özün (true self) doğasının örtüsünü açma ve travma sarsıntılarının gerçek sebeplerini ortaya çıkarmak olarak kabul edilmelidir. (Freud'un ruhsal özgürlük deyimi, kendi sınıfını olmak istediği sınıfa dönüştürme özgürlüğü anlamındadır). Fakat klinik süreçte çözümcüler için her zaman karşılaşılabilecekleri şöyle bir tehlike vardır. Öncelikle varsayımlarla birlikte, psikanaliz süreci deneysel olarak doğrulanmamış sebep-sonuç modellerini zorla kabul ettirmek gibi bir yutturmacaya kalkışmaktır.

5- Bireyin kişiliğinin aşama aşama ya da bölüm bölüm geliştiğine inanılır. Bazı kuramcılar, örneğin Erik Erikson, Freud'u çok yakından izlemiştir. Bu arada özellikle Alfred Adler ve Carl Jung, olmak üzere "gerçeğin yolları" (ways of truth) görüşünden ayrılarak kendine özgü ekolleri kurmuşlardır. Fakat onlarda kişiliğin büyük bölümünün, çocukken yaşanan

deneyimlerle biçimlendiği ve ileride yetişkin yaşa gelindiğinde, davranışları bu ilk deneyimlerin belirlediği varsayımlardan hareket etmektedirler.

Freud'un kuramında beş temel gelişim evresinden söz edilir. Oral, anal, fallik dönem ilk beş yılda yer alır (Akboy, 1993). Freud, beşinci yılın sonunda kişiliğin oldukça biçimlendiği ve bu yaştan sonraki gelişimin, temel yapının işlenmesiyle sınırlandığı inancındadır. Bunu izleyen ve altıncı yaşla başlayan gizlilik döneminde bu değişim oldukça dengeli bir duruma gelir.

Ergenliğin başlangıcıyla birlikte dinamizm yeniden artar ve yetişkinliğe doğru giderek durulur (Geçtan, 1993). Söz konusu evrelerin dengeli ve aşağı yukarı zamanında gerçekleşmesi ruh sağlığı ve ahlak gelişmesi açısından önem taşımaktadır.

Kuşkusuz bilimsel açıdan bakıldığında Freud'un metodolojisi son derece yoruma açık olup birçok şeyi de yanıtsız bırakmaktadır (Carlton, 1995).

Aşamalı modelin bir diğeri de, her ne kadar Freudculuk geleneğinden ise de Erik Erikson modelidir (Carlton, 1995). Erikson, Freud'un belirlediği evrelerin her birinde, giderek çocukla toplumsal dünya arasındaki yaşamsal önemi olan genel karşılaştırmanın anlaşılmasını sağlayacak kavramlar geliştirmiştir. Erikson'a göre süpereo, geliştirdiği sekiz gelişim evresinin üçüncüsünün kazancı olan "girişimcilik" tir. Evrenin olumsuz duygusu ise, "suçluluk"tur. Bu evrede sonuç olarak, tehlikeli içgüdülerini denetim altına almak için toplumsal yasakları benimseyerek, suçluluk üreten süperegosunu oluşturur. Bu kendisini sınırlamanın yeni biçimidir.

Yine Erikson'un ergenlik dönemini kapsayan beşinci evresi yani genital evre, ahlak gelişimi bakımından önemlidir. Genç kimliğini bulma çabalarının yer aldığı bu evreden sonra gelen altıncı evrede ise, genç toplumun gerçekleri ile uyuşma, görev, yarışma ve cinsel gerçeklere ahlaki bir yorum getirerek yetişkinlik dönemine girer (Akboy, 1993).

Psikodinamik kuramlar kişiliğe biçim vermekte kullanılacak olan, içsel, bilinçdışı güçleri ortaya atar. Bireylerin kendi geçmişlerindeki tecrübelerinin kurbanı olduğunu kabul ederek, determinist bir yaklaşım izlerler. Bu bakımdan kişisel gelişimin bazı elemanlarını, özellikle moral gelişimin elemanlarını bir olup bittiyle sunar (Carlton, 1995).

BİLİŞSEL KURAMLAR

Bilişsel kuramlarla, insancıl düşüncenin geniş yelpazesi arasında yakın ilişkiler olduğunu görebiliriz. Bilişsel kuramcılar, biyolojik determinantlar, psikolojik kuvvetler veya toplumsal baskılarla birincil derecede ilgili değillerdir. Bunun yerine bireyin, ayırıp işlediği bilgi yöntemlerinin önemi ve bunların her karar verme işleminde nasıl kullanıldığı konusuna ağırlık verirler. Onlar, davranışın tutarlılığını (consistencies) ve kurallara uygunluğunu arar, ve o davranışın açıklamaları ve yorumuyla birlikte başkalarının bunları nasıl yorumlayıp açıkladığı ile ilgilenirler. Buna yükleme kuramı da dahildir, insanlar kendi hareketlerini ve başkalarının hareketlerini neye dayandırır? Verilen koşullar dizisinden bekledikleri nedir? Sorumluluk odağının kendi içlerinde olduğunu hissedenler ve kontrolü elde bulundurdıklarına inananlar yüksek motivasyona ve başarılı olmaya eğilimlidirler. Öte yandan hayatlarının büyük oranda kendi kontrolleri dışında olduğunu hissedenler bu dinamizimden yoksundurlar. Bazı araştırmalar, dıştan güdülenmiş çocukların zevkli durumlarda; gecikme ve ertelemeler karşısında daha sabırsız olduklarını göstermiş; buna karşılık oto kontrole sahip çocukların daha az sinirli ve -görünüşe göre- sabırsız, arkadaşlarına kıyasla; daha kolay yola gelebilir olduğunu göstermiştir (Carlton, 1995).

Bu çatışma doğal yetiştirilme tartışmasının gerçek bir değişkenidir. Diğer bir değişkesi ise özel-durum (trait-situation) tartışmasıdır. Kalıtsal özellikleri nasıl edindik? Yoksa davranışın toplumsal içeriği mi bunları saptar? Karışık olmayan yetenekler için gerçekte kesin bir kanıt yok. Fakat boylamsal testlerden çıkan bazı sonuçlar belirli kişilik özellikleri için aynı popülasyon üzerinde, zaman içinde tutarlı kaldığını desteklemektedir. Trait çalışmaları bu bakımdan genel özelliklerin varlığını onaylıyorsa da, belli koşullarda, belirli davranış biçimlerini önceden belli edememektedir.

Aradaki farkı göstermek için araştırmacılar durumsal (situational) davranışın ifade edildiği koşulun önemine dikkati çekmektedirler.

Buna benzer biçimde, değerler ve davranışlar arasındaki ilişkiler üzerine yapılan araştırmaların vardığı sonuçlara bakılırsa; Örneğin, doğru ahlaklılık, kendine duyulan inançtan değil de duruma göre belirtilip saptanabilir. Orduda; askerler, yetkililerin, onlara verdikleri yiyecek, yiyecek vb. ni zimmetlerinde olup olmadığına aldırış etmezler. Ordu stokundan fazladan

alınmış gibi kabul ederler ve bunu bir tür oyun sayarlar, kuşkusuz çalmışta sayılmazlar. Buna rağmen yetkililer, konuya tamamen farklı açıdan bakmaktadırlar. Fakat aynı eşyaları bir arkadaştan almak tamamen farklıdır. Böyle bir durumda suçlunun kendini haklı gösterebilmesi kolay değildir; çünkü olay sadece kendi koşulları içinde yapılmamış, ancak meydana geldiği yerdeki durumun koşullarına tabidir. Onun için her bireyin kendi çevresi ile karşılıklı etkileşimi vardır. Söz konusu özellik nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin fark etmez. Eğer böyle bir olay açıkça saptanabilirse, bu davranış genellikle kendi içinde bulunduğu koşullara bağlı olacaktır.

Ahlak gelişimine, bilişsel gelişim paralelinde eğilen ilk kuramcı Dewey olmuştur. Dewey ahlak eğitiminin temelinde bilişsel eğitimi ve ahlak eğitiminin genel eğitim süreci gibi, temelde çocuğun farklı değerler ve bu değerlere ilişkin kararlara aktif akıl yürütmesi ile gerçekleşebileceğine inanmıştır.

Dewey'e göre eğitim, bireyin psikolojik işlevlerinin en özgür ve tam olarak olgunlaşmasına olanak verecek koşulların sağlanmasıdır. O halde eğitim ve ahlaki gelişim, gelişimin psikolojik kökenlerinin kavranması ile gerçekleşebilir. Dewey, ahlaki gelişim alanında üç gelişim evresi ileri sürer.

1. Ahlak ve Gelenek Öncesi: Düzey Biyolojik ve Sosyal dürtülerle güdülenen ahlaki davranışları içeren evre.

2. Geleneksel Düzey: Bireyin, grubuna özgü değerleri benimsediği evre.

3. Özerk Düzey: Bireyin davranışlarının kendi akıl yürütme ve karar vermesi ile oluştuğu, bireyin içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği evre.

Ne var ki Dewey'in ahlak gelişimi alanında ileri sürdüğü evreler yalnızca kuramsal düzeyde kalmış üzerinde geniş araştırmalar yapılmamıştır (Akboy, 1993).

İsviçreli psikolog Piaget uzun yıllar (1984-1960) çocukta bilişsel gelişmeyi en ince ayrıntılarına kadar araştırmış ve devresel gelişmeleri içeren bir kuram ortaya atmıştır (Kağıtçıbaşı, 1988). Piaget'e göre zihinsel gelişim birbirinden farklılaşan dört temel döneme ayrılır. Eğer çocuklar uygun öğrenme çevrelerinde yeterli deneyim olanağı bulabilirse; uygun düşün kronolojik yaşta, belirli zihinsel işlevleri yapabilirler ve bir sonraki zihinsel gelişim basamağına ulaşabilirler (Akyıldız, 1994).

Zihinsel gelişim basamaklarında değerlerin nasıl bir gelişim izlediğine bakacak olursak;

1. *Duyu-Motor Dönemi (Sensarimotor) (2 yaşa kadar)*: Bu aşama da çocuklar kendilerini başkalarından ayırtmaya başlar ve yaşam deneyimlerinden ilk örgütlenme adımını atarlar. Değerlerin gelişiminde amaçlı davranışları (intentional behaviour) öğrenmeye ve bunların nasıl sonuçlanacağını görmeye başlarlar.

2. *İşlem Öncesi Dönem (Preoperational) (2-7 yaş)*: Çocuklar bu aşamada sonuç beklemeyi öğrenirler, fakat ulaştıkları sonuca götüren işlem adımlarını izlemede zorluk çekerler. (Piaget'e göre çocuklar, değiştirilemeyen ya da esnek olmayan bir düşünce biçimine sahiptirler ve ben merkezlidirler (ego-centricity). Böylece bu yolla kendileri ile dünya arasındaki ilişkiyi kurmaya başlarlar.)

3. *Somut İşlemler Dönemi (Concrete operations) (7-11 yaş)*: Gelişimin bu aşamasında çocuklar, eşyayı birden daha çok sayıdaki boyutlarında görmeyi öğrenirler. Kendilerinden başkasının da bakış açısını fark etmeyi ve kendi hataları varsa onları düzeltmeyi öğrenmeye başlarlar.

4. *Formal İşlemler Dönemi (Formal Operations) (12 yaş ve üstü)*: Bu problem çözme aşamasıdır. Çocuklar soyut düşünmeye ve dış dünya hakkında varsayımları test etmeye başlarlar. Değer gelişimi açısından övgü ve ayıplama hükümleri hakkında da daha belirgin düşünebilirler (Carlton, 1995).

Piaget'e göre bilişsel gelişme de bireylerin bilgileri özümleme ve uyum yetenekleri vardır. Özümleme temel olarak bilinen terimlerle yeni bilgileri yorumlamak demektir. Ancak bunun güçlüğü kanıtlanacak olursa söz konusu bilgiden ya vazgeçilir ya da bir bilişsel değişimden geçirerek bir tür uyum işleminden geçirilir (Piaget ve Inhelder, 1968; Carlton, 1995).

Bu fikirler, sayısız araştırmalarla sorgulanmıştır. Örneğin, çocuklar özel koşullar altında davranışlarında son derece tutarlı mıdır? Araştırmalar okul öncesinde bile özel dinleyicilerle söyleşilerinde ölçülü davrandıklarını göstermiştir. Piaget bu kuramını değiştirmiş ve bireylerin yirmi yaşlarına geldiklerinde dördüncü aşamaya eriştiklerini göstermek istemiştir. Oysa diğer araştırmalar yüksek öğretimde dahi bu özelliklere sadece çok az sayıda öğrenci olduğunu kanıtlamışlardır (Davidoff, 1980; Carlton, 1995). Ayrıca bir aşamadan diğerine hiç engelsiz

geçilmiştir denilemez. Çocuklar kuşkusuz bu konuda farklılıklar gösterir ve Piaget kültür-çevre faktöründen daha fazla, kalıtsal faktör üzerinde durmuş; çocuğun doğuştan gelen algılama yeteneğine ağırlık vererek eğilmiştir (Carlton, 1995).

Piaget'in fikirlerinin bir gelişimi -özel olarak moral yargı ile ilgili bir gelişme- Lawrence Kohlberg'in kitabında bulunabilir. Yedi aşamalı planda ahlak öncesinden, din ve ahlak inançlarına kadar olan gelişmeyi incelemeye almaya çalışmaktadır. Bu aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

Düzy I Gelenek Öncesi: Kuralları başkaları koyar.

Aşama (1): Cezalandırma ve söz dinlemeye yöneliktir. İyilik ve kötülük eylemin fiziksel sonuçlarına göre saptanır.

Aşama (2): Yararlı göreceliye yönelim: Ön bilgilerin karşılıklı alışverişi vardır. Fakat ahlaki davranışa bencilik ve yararlılık ön planda.

Düzy II Geleneksel Düzy: Bireyler başkalarının kurallarını benimsemeye, toplumun norm ve değerlerini genel olarak kabul ettiğini göstermeye başlar.

Aşama (3): "İyi" olmayı öğrenir. Başkalarının onaylanan, takdir edilen davranış iyi davranıştır.

Aşama (4): Kanun ve düzene uyma; görevine sıkı sıkı sarılır ve yetkiye saygılı olur.

Düzy III Gelenek Sonrası: Bireyin tanımayı kabul ettiği ve uymayı seçtiği kurallar.

Aşama (5): Toplumsal sözleşmeye uyma. Çoğunlukla uyulması onaylanan doğrudur. Toplum gereksinimlerindeki değişikliklere göre değişiklik yapılabilir.

Aşama (6): Evrensel ilkelere uyum. Başkaları sana nasıl davranmak istiyorlarsa sen de onlara öyle davran gibi soyut altın kural uyulması gereken kuraldır, yoksa özel bir buyruğa körü körüne boyun eğilmemelidir.

Aşama (7): Kozmik ilkelere uyum. Ahlak etik fikirlerdeki terimlerle tanımlanır.

Kohlberg, bilişin sosyalleşmenin ana maddesi olduğunu ifade eder. Onun varsayımına göre birey kendi fikirlerinin ve eşyalarının planında kendi yerlerinin ayrılmaz bir bütünsel fikir olarak korumaya çalışır. Onlar değerlerde, inançlarda ve eylemlerde kalıcılık ve süreklilik ararlar.

Vicdan toplum standartlarının ve değerlerinin yansıdığı evrensel kurallar kümesi olarak görülür. İdeal olarak, bu değerler, dinsel ilkelerin telkini ile öğrenilir ve -en azından kuramsal olarak- bireyin davranış biçimlerini düzenler. Kohlberg'in görüşlerine göre insanların çoğu Düzey II'nin ötesine geçememektedir.

Kohlberg'in görüşüne göre öncelikle inanç üzerine kurulu eylem tatmin edicidir; deneysel kanıtları hala kesin değildir (Feldman ve Feldman, 19867; Carlton, 19954). Bir sınavda öğrencilere verilen bir anahtar metinde kendilerine sınav yanıtlarını işaretleme fırsatı verilmiş, fakat yanıtların daha önceden işaretlendiğini gizlemiştir. Deney gereği müfettiş kopyacıları sınıftan çağırdığında, kopyacı erkeklerin sayısı kızlardan daha fazla olduğu ve sınıfın %50 kadarının kopya çektiği anlaşılmıştır.

Aşamalı kuram çoğu kez ilginç ve sezgi ile kavramayı sağlayıcı olmakla beraber sınıflandırmanın çok genel ve bu yüzden de bir çok istisnaları ve değişkenleri içerebildiği açılarından açık açık eleştirilmektedir. Bu yüzden birçok iddialar geri çevrilmekte ve “tekrar oku” yöntemini ve sebep varsayımı üzerinde etki yapılmaması görüşüne güven kazandırılmıştır.

Değerlerin kökenine nasıl baktığımız önemli değil; onların sosyalizasyon eleğinden geçirildiği ve biçime sokulduğundan hiç kuşquamız yok. Kişilik kavramı ile olan sorun, bireysel kişiliğin psikolojik sorgulanmasının ana odak noktası olduğu görüşünde yatmaktadır. Bu da kişilik psikolojisini dejenere edebilir. Bütün davranışların kişilik özellikleri ile saptandığı ve bu özelliklerin hayat deneyimleri ile varoluş kalıbına dökülmesinden değil, geniş ölçüde kalıtsal olduğu görüşüdür (Eysenck, 1979; Carlton, 1995). Gerçekte araştırmalar, “sorumluluk” ve “doğru konuşmak” gibi kendinden kanıtlı erdemler gibi görünmekte iseler de, insan karakterinin tek bir kalitesini karşılamamaktadır (Samborn, 1971; Carlton, 1995).

Bunlar genelde insan davranışının hiçbir saptanmış ve belirli özelliğini de temsil etmemekte ve betimlememektedir. İnsanların çoğu bunların arzu edilebilir olduğunu benimserlerse de, belli bir durum da “doğru” sözünün ne anlama geldiği, ya da bu sözü duruma göre değiştirerek istenilen biçime sokulmasının “doğru” olup olmadığı konusunda her zaman için görüş birliği içinde olmamaktadırlar. (Carlton, 1995).

DAVRANIŞ KURAMLARI

Davranışçı kuramlar, determinizmin başka bir şekli olmakla beraber soruşturması farklıdır. Freud'cular ve Yeni Freud'cuların buzdağının tepesi dedikleri, asıl gözlenen davranış; davranışçıların gerçekte yegane araştırma alanıdır. Onlar da temel varsayımları sıralamaya koyuyorlar:

(1) İnsanlar, tıpkı diğer hayvanlar gibi benzer dürtülere tabidir. Bu yüzden de benzeri deneysel yöntemlerle incelenebilirler. Böylece, örneğin farelerin labirent içindeki davranışları ile, insanların benzer durumdaki davranışı bir bakıma eşittir. Belki burada aynı ile benzeri kelimeleri arasındaki malum karışıklığın başka bir örneğini verebiliriz. Fareler ve insanların ortak oldukları bazı şeyler vardır, fakat onların tepkilerinin aynı olmadığı söylenebilir. Örneğin bazı son deneyler farelerin stresini hafifletmek için yatıştırıcı ilaç verildiğinde, bazı insanlarda olduğu gibi bu ilaç onların bir sonra gelecek stres durumuna karşı koruyacak kapasitelerini azaltır. Fakat bildiğimiz kadarı ile, bir yansıtıcı kombinasyon ve alternatif strateji sayesinde sorunlarını analiz etmeleri ve çaresini bulmaları olanaksızdır.

(2) Davranışçıların bilgiyi izleme yaklaşımları bilimseldir, çünkü ampirik ve deneylere dayanan işlemleri uygulurlar. Davranışçılar, insanların yaşamak, karnını doyurmak, üremek vs. gibi temel güdülerini olduğunu iddia etmekte ve bunların değiştirilemez “doğa vergisi” olduğunu kabul etmektedirler. Davranışçılar, öncelikle bilinmez güçler denilen varsayımlarla ilgili olmayıp, aksine sadece dürtü denilen basit bir tepkiler dizisi dedikleri davranışı savunmaktadırlar. Dürtüyü değiştirirseniz tepkiyi de değiştirebilirsiniz. Böylece deneğin çevresinin kontrolü, deneğin kontrolüne olumlu ya da olumsuz biçimde takviye edilmesinden geçerek ulaşmak zorundadır.

(3) Zihin, beyinden ayrı olduğu üzerinde gerekli önem verilmiyorsa zihin, doğrudan yumuşak başlıkla incelenmeyecek nitelikte kişisel bir varlıktır. Düşünceler, duygular, hayaller gibi psikodinamik kuramların konuları denemelere açık değildir. Öte yandan beyin ise fiziksel bir varlık olduğundan ve davranışların beyin etkinliklerinden kaynaklandığı varsayıldığından, üzerinde deney yapılabilir. Kabul etmemiz gerekir ki, beyin fonksiyonları içinde anlamadığımız çok şey var, onun için önce bildiklerimiz üzerinde dikkatlerimizi yoğunlaştırıp neler göreceğimize

bakabiliriz. Deneylenmesi olanaksız boyutları, felsefe gibi düşünce alanlarına bırakmamız belki de daha iyi olur.

(4) Bazı davranışçılar (Eyseck gibi) sağaltım açısından psikoanalitik yöntemlerden yararlanan hastaların iyileşme oranlarının, normal nekahatı bekleyen hastalarınkinden daha fazla olmadığına inanmaktadırlar. Bununla beraber bazı koşullarda davranışsal tedavinin ne kadar başarılı olabildiğini deneylere dayanarak göstermişlerdir (Carlton, 1995).

Davranışçılar, sebeplerle ilgilenmekten vazgeçmiş, fakat pratik amaçlarla, zihinsel karışıklığın bekleyebileceğinde ısrarlı olmuşlardır; önemli olan davranışı anlama kapasitesi ve gerekirse davranışta gözlemlenen durumu değiştirmektedir. Bu aşamada, insanların doğru teşvik görmesi halinde verilen ipuçlarına olumlu tepki gösterecekleri ile ilgili inançlarında davranışçıların da deteministik oldukları görülmektedir. Bütün sorun uygun bir uyaran uygulayarak ikna etmek ve yapacağı tepkiyi kontrol etmekten ibarettir.

Davranışçılığın bir hayli değiştirilmiş şekli öğrenme kuramlarında bulunabilir. Öğrenme kuramcıları, gözleme dayalı öğrenme üzerinde bir hayli fazla duruyorlar. Davranış sadece biyolojik kökenle açıklanmaz; fakat başlamak ve taklit etmekle öğrenilir. Onun için, örneğin birisi otomobil kullanmayı isteyecek olursa bunu yalnız uyaran ve tepki temeline dayandıramaz. Fakat uygulama yaparak gerçekleştirebilir. Moral Gelişime gelince; bu normalde şansa bırakılır bir şey değildir; gençler kendilerine özgü kültür değerlerine ve standartlarına göre topluma uygun öğretim görürler.

Kişilik, modelleri izleme yoluyla gelişir, bu modeller de sınıf ve kültüre göre değişiklik gösterir. Pek yeterli sayılmayan bu açıklama belli bir bireyin başka bir model değil, sadece bir modeli hatta o bireyin aynı toplum veya aynı aileden olduğu halde, neden böyle yaptığıdır. Bu konu da medya da ilginç sorular sorulmasına yol açmaktadır. Örneğin TV de hergün izlediğimiz toplumsal gerçekçiliğe kafamızı takmaktan kurtulabilirsek, bazıları gibi ekranda sunulan ve bazılarının beğendiği yaşam tarzından kendimizi sıyrabilirsek, acaba daha yüksek bir ahlak standartına kavuşabilir miyiz? Plato'nun "iyiyi, güzeli ve doğruyu" ara öğüdü ideal olan kadar güvenilirliği de istemiyor mu?

Davranışçılığın eksik olan tarafı, değerlerin hiç ciddiye alınmamış olmasıdır. İnsan özelliklerinin, örneğin umutlar ve idealler gibi kesinlikle belirleyici olan bütün özellikleri hesaba katmamış görünüyor. Walter Mischel (1973) gibi anlama ve kavrama yanlısı psikologlar zihni, kişilik kavramı içindeki “haklı” yerine tekrar oturtmaya çalışmaktadırlar. Hatta, davranışçılığı doğal olayları inceleme biliminin geleneksel, öznel içgözlem kavramı ile uzlaştırmaya dahi girişmişlerdir. Kavramcılar, insanların zeki kararlar verebilme yeteneğine sahip olduklarını ve sadece uyarı-tepki dünyasının kurbanları olmadıklarını kabul etmektedirler. Onlar, kompleks, sorun-çözücü ve kendi dünyalarının kurulmasında işbirliği yapan varlıklardır (Carlton,1995) .

BEKLENTİ-DEĞER KURAMLARI

Jones ve Davis (1965), bireylerin diğer bir kişinin niyetleri ve dolayısıyla kişilik özellikleri hakkındaki çıkarsama biçimlerini kavramsallaştırmaya çalışmışlardır.

Beklenti Değer Kuramı, iki seçeneğe ait ortak sonuçların, bunlardan birinin veya diğerinin niçin seçildiğini açıklamaya yaramadığını varsaymaktadır.

Kuramın ikinci önemli kavramı, gözlemcinin, aynı durumda diğer aktörlerin ne yapacağı konusundaki düşünceleriyle ilgili olan “sosyal arzulanırlık” kavramıdır. Arzu edilmeyen veya bireyin rolüyle bağdaşmayan davranış, aktör hakkında en aydınlatıcı davranış olmaktadır (Jones; Davis ve Gergen,1961;Bilgin,1991).

Uzun yıllar boyunca, beklenti-değer teorisi, motivasyon psikolojisinde anahtar yaklaşım olmuştur. Bu teorik yaklaşımın özelliği, aksiyonu (seçim, tercih devamlılığı) beklenen sonuçların algılanmış çekiciliğine ve iticiliğine bağlama girişimidir. İnsanın aksiyonlarının, bir açıdan kişinin sahip olduğu beklentiler ile ilişkisi, bir açıdan da aksiyonlardan sonra oluşabilecek sonuçların subjektif değerleri ile olan biçimlendiği varsayılmaktadır. Beklentileri ve subjektif değerleri temel kavramlar olarak ele alan teoriler, psikolojide uzun bir tarihe sahiptirler ve birçok farklı içerikte görünmüşlerdir (Feather, 1982, 1986, 1987, 1988).

İnsan alanında, bu genel yaklaşım başarı davranışının analizine uygulanmış, yüklemsele kavramlara bağlanmış, sosyal öğrenme kurumları ile ilişkisi içerisinde tartışılmış, mesleki doyum

ve çalışma performansının teorik olarak yorumlanmasında ve de karar verme modellerinde kullanılmıştır.

Feather (1988), bu genel yaklaşımı değerlerin ve bunların davranış üzerindeki etkilerini genişletmesi ile ilgilenmiştir. Bir kişi ihtiyaçlar veya güdüler gibi kişisel değerlerin, kişinin durumunun subjektif tanımına etki etme görevini üstlendiği ve böylece belirli nesneler, aktiviteler ve mevcut durum içerisindeki olayların evrelerini ya pozitif içerik (çekici olması) ya da negatif içerik (itici olması) kazandığını varsaymıştır. Lewin'in (1936) terminolojisini kullanarak bu genişletmeyi yapmıştır. İhtiyaçlar ve istekler gibi, bir kişinin değerleri de, kişiyi durum içerisinde belirli nesnelere ve aktivitelere karşı seçici kılıp hassas hale getirebilir (Feather, 1982, 1986, 1987, 1988; Feather ve Newton, 1982). Aynen kişi aç olduğunda, yiyeceğin ve de yiyecek elde etme yollarının göze çarpıcı hale geleceği ve talep özellikleri kazanacağı gibi; kişinin değerleri de kişiyi "bazı potansiyel olayları ve aktiviteleri çekici ve yaklaşmaya veya devam etmeye değer olarak; diğer durumları ise çekici olmayan ve sakınılması veya ortadan kaldırılması gerekli olarak algılamak için" hassas hale getirilir. Burada dikkat edilmesi gereken güdülerin ve değerlerin, içeriği belirleyen yegane etkiler olmamasıdır. Belirli nesne ve olayların çekici veya itici olarak görüldüğü kapsamı etki altına alan bir kaç diğer değişken mevcuttur ve bunlar literatürde biraz dikkat çekebilmişlerdir (Eccles, 1985; Feather, 1982, 1988). İçeriğin nötr değişkenler olarak görülmediğine dikkat edilmelidir. Daha çok, aksiyonların gerçekleştirilmesi ve sonuçların test edilmesi ile birleşmiş olan tahmin edilen pozitif veya negatif etkileri kapsıyor olmaktadır. Güdülerin ve değerlerin çarpışmalarını izleyen durumcu tahmini bu yüzden, bilişsel, etkili bir değer biçimidir. Aksiyonlar ve bunların olası sonuçları daha sonra kişinin tahminlerinin çizilmiş haritası içerisinde pozitif veya negatif etkiler ile kuşatılmış bir yapı haline gelir (Feather, 1986, 1988).

YÜKLEMLEME KURAMI

Yüklemleme, bir gözlemcinin açık davranışa bakarak, bir aktörün ya da kendisinin içsel durumu hakkında yaptığı çıkarsamadır. Çıkarsamalar konusunda kuram geliştirme, gerçekte olgusal nedensellik ile ilgilenen Heider'le (1958) başlamıştır (Freedman:Sears,Carlsmith,1993).

İnanç, tutum ve diğer teorilerde hatta yüklemleme kuramlarında genellikle ihmal edilen; herhangi bir kişinin sahip olduğunu söylediğimiz tutum, yaşam felsefesi, inanç sistemi, politik ideoloji, dinsel veya bilimsel görüşü ifade eden mevcut ve nedensel inançların boyutunun analizidir. Örneklerin tümünde nedensel yüklemlemeler gibi mevcut yüklemlemeler yapılmaktadır. Bu iki yüklemleme birbirleriyle aynı zamanda değerlendirici ve yapılagelen-yasaklayıcı inançlarla o derece bağlantılı ve yakın ki, hangisinin bir diğeri için kaynak oluşturduğunu söylemek oldukça zordur (Rokeach, Çev., Araz, 1980).

Bir kişinin inanç, tutum ve değerlerinin bilişsel organizasyonunu; “nedensel anlayış modeli” (causal understanding model) ve “diğerlerinin eleştirilmesi ve self’in yargılanmasının sosyal bağlamında” kullanılabilecek bir modeldir (Orvis, Kelley ve Butter, 1976, Rokeach, 1980). Jones ve Thibaut’un terimleriyle ifade edecek olursak; bu türden bir organizasyon (inanç-tutum-değer organizasyonu) “nedensel-genetik set” (causal-genetic set) ve “değer-bakım seti” (value-maintenance set) için kaynak teşkil etmektedir (Jones ve Thibaut, 1958; Rokeach, Çev., Araz, 1980).

Rokeach (1980), mevcut ve nedensel yüklemlemelerin tüm örnekleri aşağıda sunulduğu şekliyle “Naif Psikoloğun nedensel repartuarının bütünü” sınıflandırmasını oluşturmaktadır.

1) İçsel yüklemlemeler: Bir kişinin eylemlerinin nedenini onun yetenek, motivasyon, tutum ve duygularına yüklemlemekle birlikte insanlar aynı zamanda eylemin nedenlerini özgür irade, içgüdü, genetik durum, alışkanlık, treytlar, değer, moral karakter ve insan doğasında var olan iyilik ve kötülüğe yüklemlemeye de eğilimlidirler.

2) Dışsal yüklemlemeler; insanlar eylemin nedeni olarak Kelly’in (1967) işaret ettiği gibi sadece bilinçdışı, tutarlı ve ayırdedici şekilde değil, aynı zamanda evrim, değişimin kuralları, sosyal koşullar, kişinin kontrolünün arkasındaki koşullar, çocuk eğitimi, sistem, sınıf yapısı, nüfuzlu grup, ileri gelenler, askeri-endüstriyel kompleksler, kurumsal ırkçılık, büyük ticari işler ve hatta ulusal siyonizm veya kominizm, teşhis edilebilir ve edilemez suikastçi gibi merkezden daha uzak, çıplak gözle görülebilen koşullara yüklemleme yapmaya eğilimlidirler.

3) Doğadışı ve doğaüstü yüklemlemeler: Tarihin her aşamasında evren, Tanrı, iyilik meleği ve azizler, şeytan, kader, sihir, kötü ruhlar, bayan şans, evliyalar, mental telapati,

başkalarının zihninden geçenleri okuma, önceden bilme, psikokinesis ve özellikle çocukların hoşlandığı iyilik perisi ve Neol Baba gibi doğaüstü ve doğaötesi güçlere mevcut ve nedensel yüklemlemeler sayısız, milyonlarca naif psikolog mevcut olmuştur.

Böylece içsel ve dışsal nedensel yüklemlemelerin deteminantları Heider (1958), Jones ve Nisbett (1972) ve Kelley (1967) tarafından iç etkilere ve dış etkilere bağlı olarak büyüyen yüklemlemeler Kruglanski (1975) tarafından belirtilmiştir.

DEĞERLERLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

a) Tutum - Değer İlişkisi

Tutum ve değer birbirleriyle yakın ilişkisi olan kavramlardır. Hatta günlük yaşamda kimi zaman tutumlar ve değerler birbirlerinin yerine kullanılır (Orhan, 1997).

Tutum, var olan zihinsel yapı etrafında düşüncenin aktif olarak yapılandırılması ve bireyin buna uygun duygusal tepki eğilimleri kazanmasıdır.

Bireyin sahip oldukları tutumları, onun herhangi bir şeyi (obje-olgu) nasıl göreceğini ve anlamlandıracağını (olumlu-olumsuz boyutta) belirlediği gibi, söz konusu obje ya da olguya yönelik davranışın içsel düzenlemesinide sağlar (Pearlman ve arkadaşları, 1983).

Tutum, spesifik bir durum veya nesnenin çevresindeki çeşitli inançların bir organizasyonundan söz etmesi sebebiyle bir değerden farklılaşır (Rokeach; 1968, 1973). Öte yandan değer, çok spesifik bir konudaki tekil inançtır.

Rokeach (1973), "The Nature of Human Values" adlı kitabında değerler ve tutumların bir kaç önemli yönde farklılaştığını belirtmiştir. Bunlar:

1. Bir değer tek bir inanç olduğuna dayanarak, bir tutumun belirli bir nesne ya da durum üzerinde tamamiyle odaklanmış çeşitli inançların organizasyonundan söz eder.

2. Tutum bazı spesifik nesne ya da durumların üstünde odaklaşırken, değer nesneleri ve durumları aşar.

3. Değer bir standarttır. Ancak tutum bir standart değildir.

4. İnsanların sahip olduğu binlerce tutumu varken, değerlerinin sayısı düzinelerce ifade edilir.

5. Değerler, bir kişinin bilişsel sistemi ve kişiliğinin oluşumunda tutumlara oranla daha merkezi bir yer tutarlar. Bu yüzden değerler davranışların olduğu kadar tutumlarında determinantlarıdır.

6. Değerler, tutumdan motivasyona daha yakın bir bağa sahip olan, daha dinamik yapıdadırlar.

7. Değerin bileşenleri ego savunması, uyum gösterme, bilgi ya da kendilerini gerçekleştirme fonksiyonlarıyla ilişkili iken, tutum böylesi bileşenlere sadece dolaylı yollardan ilgilenir.

Değerler ve tutumların farklılıklarını Rokeach (1980) aşağıdaki şekilde tekrar özetlemiştir:

- İnsanoğlu binlerce tutuma fakat düzinelerce değere sahiptir.
- Tutumlar eğilim, değerler değişmiş eğilimlerdir.
- İnsanların tutumlarını gizlemek için pek çok sebebi varken, değerlerini gizlemek için daha az sebebi vardır.
- Değerler, tutumlara oranla hem daha derin hem de daha geniştir.
- Değerler, “gerekli olanlar”ın sembolleridir. Oysa tutumlar için böyle bir durum söz konusu değildir.
- Değerler, tutumların unsurlarından ziyade, onların belirleyicileridir.
- Değerler, objeleri ve durumları aşarlar.
- Filozoflar, teologlar, antropologlar, sosyologlar, tarihçiler ve terapistler kişinin tutumlarından ziyade değerlerini anlamının daha önemli olduğunu düşünmektedirler.

- Gruplar ve bireylerarası çatışma, tutum çatışmalarından ziyade değer çatışması konularını içermektedir.
- Ahlakla ilgili dilemmalar, değer konularını içermektedir.
- Farklı sosyal enstitüler, tutumlardan ziyade değerlerin farklı eğilimlerinin öğretilmesi üzerinde çalışmaktadırlar.

Özetle, değer kişinin herhangi bir özel nesne ya da duruma odaklanmamış çeşitli davranış ve ideal uç tiplerine ilişkin inançları olarak tutumlardan farklılaşmışlardır. Son durumu, amacı temsil eder. Buna karşılık tutum, belirli nesne ya da duruma ilişkin inanç seti anlamına gelir (Rokeach, 1973).

b) İnanç-Tutum-Değer İlişkisi

Rokeach (1980), inanç-değer-tutum kavramlarını tanımlanmıştır: İnanç; varoluş, değerlendirme, hüküm verme veya nedenlerle ilgili herhangi bir beklentidir. Tutum; herhangi bir kişinin obje veya durum etrafında organize olmuş, değerlendirci, yapılagelen-yasaklayıcı (prescriptive-prascriptive) ve nedensel inançların nispeten sürekli organizasyonudur. Değer ise obje veya durum tarafından harete geçirilmiş ve onları henüz aşmış, varoluşun son durumları ve davranışın ideal modları hakkındaki paylaşılan yapılagelen yasaklayıcı inançlardır.

Rokeach (1973), üç tür inançtan söz eder:

- 1) Tanımlayıcı veya varoluşa dair: doğru veya yanlış (muktedir) inançlar.
- 2) Değerlendirci: inanç objesini iyi veya kötü olarak nitelendirmeye ilişkin inançlar.
- 3) Karar verici veya yasaklayıcı: arzulanır veya arzulanmaz olarak değerlendirilen davranış sonuçları ya da anlamlara ilişkin inançlar.

Değer, karar verici veya yasaklayıcı olan inançtır (Rokeach, 1973).

c) Norm-Değer İlişkisi

Değer kavramıyla ilişkili bir diğer kavram da normdur.

Gibbs (1965), sosyal normların tanımında üç özellik görür:

1) Belirli sosyal bir durumda davranışın ne olması konusunda görüş birliği.

2) Davranışın ne olacağı hakkında grubun üzerinde anlaşıtı bir beklenti.

3) Beklenen davranışın yapılmadıı zaman herkesin “ceza veriliciğı” üzerinde anlaşıtı bir tepki (Cüceloğlu, 1992).

Norm, belli bir kurala uygun olandır (Harçerlioğlu, 1993). Norm söz konusu olduğunda genellikle yaptırım da onu izlemektedir. Değer de ise yaptırımdan çok kınama söz konusudur. Bir grup içinde, ne zaman bir norm varsa, grubun üyeleri, normu çiğneyeni cezalandırmayı ve olaya müdahale etmeye hazırdırlar (Sayın, 1994).

Rokeach (1973). Değerler ve normların üç şekilde birbirinden ayrıldığını belirtmiştir:

1. Değer, varoluşun son durumunu veya biçimlerini ifade ederken, norm sadece bir davranış biçimini ifade eder.

2. Değer, geçmişten gelen spesifik bir durumken norm, aksine belirli bir durumda davranış yolunu gösteren yasaklama veya hüküm vermedir.

3. Değer, kişisel ve içseldir, norm ise uzlaşımsal ve dışsal.

Özet olarak, normların belirli durumlarda nasıl davranılması gerektiğı hakkında yol göstericiliğı olan ve beklenen davranış yapılmadıı zaman değerden farklı olarak; ceza verici bir tepki doğurarak yaptırım gücü yaratan kurallar olduğunu söyleyebiliriz.

İLGİLİ GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR

Değerle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Değerler konusunda yapılan çalışmaların önemli bir bölümü; farklı demografik özellikteki grupların, sahip oldukları değerler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı, toplumsal değerlerin zaman içinde değişip değişmediği üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Aynı zamanda kültürlerarası çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar bizlere bireysel yapıya ulaşmada olduğu kadar, toplumsal yapıya ulaşmamız açısından da yardımcı olur. Bu bölümde söz konusu araştırmaların bir kısmına yer verilecektir.

Büyük yaşam amaçlarına ilişkin değerleri Rokeach (1973) araçsal; Bengston (1975) hümanizm; Thomas (1975) içsel; Jones ve arkadaşları topluma ilgililik olarak ifade etmişlerdir. Buna karşılık sürekliliği az olan; daha spesifik; sonuç merkezli, yaştan, nesilden, bireyden, toplumsal farklılıklardan etkilenebilecek değerleri; Rokeach (1973) amaçsal; Bengston metaryalizm; Thomas dışsal; Jones ve arkadaşları kendi ile ilgililik olarak belirtmişlerdir (Antonucci ve arkadaşları,1979).

Değer Envanteri 1968 yılında National Opinion Research Center tarafından 21 yaşın üzerindeki yetişkin Amerikalılara uygulanmış; ereksel ve araçsal değerlerin cinsiyet, gelir düzeyi,eğitim,ırk, yaş ,din ve politik aidiyetlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Sonuçta gerek ereksel gerekse araçsal değerlerin farklı alt setlerinin, kültürler arasında ve Amerikan kültürü içerisindeki farklı demografik özellikleri olan gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Bu bulgular, “ortak kültür, alt kültürel deneyimler ve sosyalizasyon vb, değerlerin önemli belirleyicileridir” şeklindeki genel önermeyi destekler nitelikte bulunmuş ve değerler, Amerika’daki “yaşam kalitesi” nin önemli sosyal göstergeleri olarak nitelendirilmiştir(Bilgin;1995).

Linder ,Fredric ve arkadaşları (1986), Virginia Commonwealth Üniversitesi işletme ve eğitim bölümleri öğrencilerinin ve mezunlarının; kontrol odağı ve değer oryantasyonlarını

araştırmışlardır. Sonuçlar yaşlıların, gençlerden; erkeklerin, kızlardan daha fazla içten denetimli olduğunu göstermiştir. Ereksel ve araçsal değerlerde, her iki bölüm öğrencilerinin değer öncelikleri benzer bulunmuştur.

Surlin, Stuart (1987); çalışmalarında televizyon reklamları ve değerler – tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kanadalı 157 üniversite öğrencisinin yaşam amaçlarına rehberlik eden 18 ereksel, 18 araçsal değeri önem derecesine göre sıralamaları için Rokeach Değer Envanteri E Formu kullanılmıştır, ayrıca öğrencilerin televizyon reklamlarına karşı tutumları tanımlanmıştır.

Fernald, Lyoyd, Solaman, George (1987); Flanders Üniversitesi'nde 200 erkek ve 200 kız katılımcıdan elde edilmiş olan verilerle, erkeklerin ve kızların değer sistemlerinin karşılaştırmasını yapmışlardır. Rokeach Değer Envanteri ile ereksel ve araçsal değer profilleri sağlanmıştır. Erkek katılımcılar tarafından en üst düzeyde gösterilen ereksel değerler; “zevk” ve “gerçek dostluk” olmuştur. Bunu “başarı hissi”, “rahat bir yaşam” ve “ahiret selameti” yakın olarak izlemiştir. Erkek katılımcılar tarafından en alt düzeyde gösterilen ereksel değer “bilgelik” olmuştur. Kızların en üst düzeyde yer verdikleri ereksel değerler; “kendine saygı”, “aile güvenliği”, “özgürlük” ve “başarı hissi” olarak sıralanmıştır. En alt düzeyde gösterilen ereksel değer; “ahiret selameti” olarak bulunmuştur. Her iki grup tarafından en önemli araçsal değer olarak “hırslı” ve “geniş görüşlü” olarak gösterilirken; “kendini kontrol eden” en alt sıralarda yer almıştır.

Feather (1988), ahlaki yargılama ve insan değerleri çalışmasında, “Rest’s Defining Issues” testince tahmin edilen prensipli ahlaki yargılama, Rokeach Değer Envanteri’nin, kişi için amaçsal ve araçsal değerlerin önemi ile Conservatism Scale ile ölçülmüş olarak genel tutuculuk arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaya, dört Adalaide lisesinde 11. Yıl derslerindeki 133 erkek ve kız öğrenci dahil edilmiştir. Sonuçlar göstermiştir ki Ahlaki Yargılama Aşamaları (aşama 5-6) “iç huzur”, “geniş görüşlü olma” ve “mantıklı olma” değerlerine olumlu bir ilişki söz konusu iken, “temiz” ve “itaatkar” olma değerleri ile olumsuz yönde ilişkilidir.

Feather (1988) bir başka çalışmasında, Güney Avustralya’daki Flinders Üniversitesi’nde Yunan ve Latin Edebiyatı, Sosyal Bilimler veya Fen Bilimleri derslerine kayıtlı 444 üniversite öğrencisinin kayıt kararları ilgili olan hipotezleri test etmiştir: a) kayıt kararları

öğrencilerin matematik ve İngilizce'ye verdikleri sübjektif değere ve Matematik ve İngilizce'deki yetenekleriyle ilgili kişisel fikirlere (başarı beklentilerini yansıtmaları beklenenlere) bağlıdır;b) Valans ölçüleri, Rokeach Değer Envanteri'nin 18 araçsal değer olarak sınıflamasından kaynaklanan, temelde var olan değer boyutlarına (sınırlayıcı kontrol, entellektüel oryantasyon, prososyal ilgi) bağlı olabilir; ve c) değerlerin ve valansların ölçülerine, erkek ve kızların vermiş oldukları yanıtlarda cinsiyet farkı oluşabilir. Genelde, sonuçlar bu hipotezleri desteklemiştir.

Feather (1985), bir diğer çalışmada yüklemlemeler ile insanların sahip oldukları tutum ve değerler arasında istatistiki olarak güvenilir korelasyonlar elde etmiştir.

Adrian Furnham (1988); Tıp, Hemşirelik ve Psikoloji Öğrencileri için değer farklılıklarını ve mesleki seçimleri çalışmasında, Rokeach Değer Envanteri'ni kullanmıştır. Genelde hemşirelik öğrencileri ereksel ve araçsal değerlerde tıp öğrencilerinden daha çok Psikoloji öğrencilerine yakın olmuşlardır. Benzerlikler farklılıklardan daha dikkat çekici bulunmuştur. "Gerçek dostluk", "bilgelik", "özgürlük" gibi araçsal değerler daima aynı tarzda daha öncelik belirtilirken; "ulusal güvenlik", "sosyal onay", "ahiret selameti", "kibar", "temiz", "itaatkar" gibi değerler daima aynı tarzda alt sıralarda yer verilmiştir.

Mccarrey (1988), Kanadalı İngilizce konuşanlar ve Kanadalı Fransızca konuşanların, çalışma ve kişisel değer önceliklerini karşılaştırmıştır. Literatürde bu konuda iki ayrı görüş bulunmaktadır: birinci görüş, dil bakımından farklı toplulukların, farklı değerleri önemli gördüklerine işaret ederken; ikinci görüş bazı ayırt edici özelliklere rağmen, toplumsal özellikler içerisinde yüksek değerlere sahip bir halk tabakası bulunduğunu belirtmektedir. Araştırma bazı ayırt edici özelliklerin etnik gruplar içerisinde olmasına rağmen, İngilizce ve Fransızca konuşanlar arasında değer önceliklerinin tümünde büyük çapta yakınlaşma ile sonuçlanmıştır.

Çoğu sosyal değişim sürecinin çok yavaş olduğuna dair büyük miktarda çalışma vardır. Verimlilik davranışı, evlilik, boşanma, göç gibi bölgesel davranış çeşitleri genelde yavaş bir toplumsal değişim gösterir. Bu aynı zamanda sosyal ve politik tutumlarında da aynıdır. Amerika'daki bir çok çalışma; çoğu alanda değerlerin doğasında ki değişimin çok yavaş bir süreçte olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin; Konuşma Özgürlüğü (Davis,1975; Mueller,1988;Stouffer,1995),devlete ve diğer sosyal kurumlara karşı güven (Smith,1982),cinsiyet tutumları (Thornton Alwin ve Camburn, 1983), ırk gruplarına karşı tutum (Firebaugh ve Davis,

1988; Taylor, 1978), evlilik,boşanma ve kurtaja karşı olan tutum (Thornton ve Freedman,1982,1983), çocuk yetiştirme (Alwin,198, 1986, 1988, 1989, 1990; Duncan, 1985; Wright ve Wright, 1976), politik partilere bağımlılık (Abrahamson, 1983; Converse,1969,1976; Wattenberg, 1984), dini oryantasyon (Gallup 1985; Glenn, 1988; Smith, 1988), son metaryalist değerler (Abramson ve Ingelhart, 1986, 1987; Ingelhart, 1971, 1977, 1986). Bu araştırmaların tümü toplumun kökten değiştiğini göstermektedir (Gruyter,1993).

Rokeach (1989), Amerikan Değer Öncelikleri, Süreklilik ve Değişiminin kuramsal bir açıklamasını sunmuştur. 1968 ve 1971 de NORC 18 ereksel ve18 araçsal değer en önemlileri için ulusal veriler elde etmiştir. 1974 ve 1981 de ISR aynı 18 ereksel değerler için ek veriler elde etti. 1985 deki bir çalışmada, Ingelhart, ereksel değerlerin en önceliklerinin dört kümesini karşılaştırdı. Aynı veriler, Amerikalı'ların aynı periyod süresince dramatik değer değişimlerine uğradıklarını göstermiştir. En çok karıştırılan bulgu, ırkçı olmayan, liberal tutumlar ile aralarında uygunluk sağlanmış olma şeklinde bulunmuş; herhangi başka değerden daha fazla azalmış olan “özgürlük” olmuştur.

L. A. Crosby, M. J. Gill (1990), Rokeach Değer Envanteri'nin faktör yapısı hakkında önceden yapılmış olan araştırmaların zayıflıklarının üstesinden gelmeye çalışmıştır. Yaklaşımlarında, değerlerin; doğrulayıcı faktör analizi kullanıldığında, hiyerarşik olarak sıralanmış modelleri test ederek nasıl organize edildiğinin ilk karşılaştırmasını içermektedir. Bir model değerlerin bağımsız olduğunu öne sürerken, diğer modeller hem ereksel hem araçsal değerlerin temeli teşkil eden bir kaç boyut boyunca organize edilebileceğini ortaya atmaktadır.

Araştırma verileri şunları ortaya çıkarmıştır: a) Araçsal değerlerin sınıflandırılmaları, temel oluşturan üç tek kutuplu boyutu yansıtmaktadır: kendini kontrol eden, uygunluk ve erdemlilik. b) Ereksel değerlerin sınıflandırılmaları, temel oluşturan bir çok kutuplu boyutu , kendini gerçekleştirmedi. Bu, iki tek kutuplu boyutu yansıtmaktadır: idealizm ve güvenlik.

Sing ve Angel (1992), 210 kız ve 218 erkek Çinli ergenin değer öncelikleri ve cinsiyet rolleri, Rokeach Değer Envanteri ve Bem Cinsiyet Rol Envanteri ile değerlendirmişlerdir. Ereksel değerlerde öncelikli değerler; “ özgürlük, gerçek dostluk, mutluluk ve rahat bir yaşam”; alt sıralarda ise “ olgun sevgi, ulusal güvenlik, heyecanlı bir yaşam, ahiret selameti” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde öncelikli değerler; “ muktedir, neşeli, geniş görüşlü ve

entellektüel”; alt sıralarda ise “ mantıklı, hayal gücü kuvvetli, temiz ve itaatkar” olarak sıralanmıştır. Cinsiyet değişkenine göre ereksel değerlerin beşinde, araçsal değerlerin üçünde farklılaşma bulunmuştur.

Iedema ve Poppe (1994), bireylerin sosyal değer oryantasyonlarının; diğerlerinin sosyal değer oryantasyonu beklentilerinde ve öğrenmedeki etkisini incelemişlerdir.

Değerlerle İlgili Ülkemizde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde değerlere ilişkin az sayıda çalışma olması dikkat çekicidir. Aşağıda çalışmalara ilişkin örnekler bulabilirsiniz.

1974 ve1982’de Ekşi tarafından yapılan araştırmalarda üniversite öğrencilerine “hayatta aşağıdakilerden hangisi en önemlidir, sizin için en önemli birini seçin” yönergesi verilmiştir. Verilen sekiz madde ailem, duygusal bağlılığım olan kişi (ya da kişiler),gelecekteki mesleğimle ilgili çalışmalar, dinsel inanç ve faaliyetlerim, ülkemın durumunu düzeltmek için etkinliklere katılmak, sanatsal etkinlikler, sporla ilgili alanlar ve kültürel etkinlikler itemlerinden oluşmuştur. Bütün yıllarda yığılımlar birbirine çok benzer çıkmıştır. Hepsinde önceliği “ailem” seçeneği birinci sınıflarda %42 iken dördüncü sınıflarda %31 düşmüş; duygusal bağlılığı olan kişilerin önemi birinci sınıflarda %9 iken, dördüncü sınıflarda oran %31 e yükselmiştir. Çalışmada anket bulgularına göre yer yer bazı farklı bilgiler ortaya çıkmaktadır. Örneğin imam hatip lisesini bitirenler için “dinsel etkinlikler ve ülkenin durumunu düzetme etkinlikleri” ailelerinden de önde gelmektedir (Ekşi,1990).

Başaran (1986), Ankara’da üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada üniversite öğrencilerinin değerleri önem sırasına göre nasıl sıraladıklarını araştırmıştır. Başaran, Ankara’dan farklı fakültelerden 679 öğrenciye Rokeach’in Değer Envanteri’ni kullanmıştır. Cinsiyet ve nesil alt grup olarak alınmıştır. Sonuçlar farklı kültürlerde (Avustralya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail) yapılan araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Sonuçlara göre, amaçsal değerlerden “özgürlük”, “barış içinde bir dünya”, “eşitlik”, “kendine saygı”, “iç huzur” en üst sırada verilen değerler iken, “canlı bir hayat”, “zevk-haz”, “Allah için makbul olmak”, “güzellikler dünyası” ve “ulusal güvenlik” en altta sıralanan değerler olmuştur. Araçsal değerlerden, “bağımsızlık”,

“dürüstlük”, “esneklik”, “açık fikirli olmak”, “mantıklılık”, “sorumluluk” en üst sıralarda yer verilen değerler iken, “itaatkarlık”, “hırslılık”, “temizlik”, “kibarlık”, “yaratıcılık” en altta yer alan değerler olmuştur.

Araştırmada yapılan karşılaştırmalara göre, sonuçlar Avusturalya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail’de daha önce yapılan çalışmalarla farklılık göstermiştir. Sözelimi; İsrail örneğinde “barış içinde bir dünya” değerine 1. Sırada yer verilen, Türk örneğinde 2., Avustralyalılarda 9., Kanadalılarda 12., Amerikalılarda 10. sırada yer verilmiştir. Türk örneğinde “eşitlik”, “özgürlük”, “hırslılık”, “cesurluk”, “bağımsızlık” değerlerine diğerlerine oranla daha fazla eğilim gösterilmiştir. Bulgulara göre, amaçsal değerlerden “aile güvenliği”, “mutluluk”, “iç huzur”, “ulusal güvenlik”, “ahiret selameti”, “öz-saygı”, “bilgelik” değerlerinin sıralanmasında iki cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık vardır. Araçsal değerlerden “hırslılık”, “neşelilik”, “temizlik”, “yardımseverlik”, “bağımsızlık”, “sevecenlik”, “kibarlık” değerlerinde cinsiyet farklılığı gözlenmiştir. Nesiller arası farklılığa gelindiğinde ise gençlerin; “özgürlük”, “olgun sevgi”, “zevk”, “öz-saygı” gibi değerleri ana babalarına oranla daha fazla; ana babaların ise; “rahat bir yaşam”, “barış içinde bir dünya”, “aile güvenliği”, “ulusal güvenlik” ve “ahiret selameti” değerlerini gençlere oranla daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Araçsal değerlerde; “bağımsızlık”, “entellektüellik”, “sevecenlik”, “kendini kontrol etme” değerleri gençlerin; “itaatkarlık”, “dürüstlük”, “bağışlayıcılık”, “temizlik”, “güler yüzlülük” ve “kapasiteli olmak” değerlerine ise ana babaların daha fazla tercih ettikleri görülmüştür (Orhan,1997).

Ülkemizde yapılan bir diğer çalışmada “TÜSİAD Değerler Araştırması”dır. 1990-1991 yıllarında Michigan Üniversitesi’nde Prof. Ronald Inglehard yönetiminde 10 kişilik bir uluslararası yürütme komitesinin koordinasyonu ile Dünya Değerler Araştırması yapılmıştır.

Bu araştırmanın Türkiye bölümü TÜSİAD’ın desteği ile Ergüder, Esmer, Kalaycıoğlu (1990) tarafından yürütülmüştür. Bu araştırmanın bulguları aşağıda özetlenmiştir:

Kadere inanıp-inanmama: Araştırmaya göre toplumun %46’sı kadere inanma yönünde, %36’sı inanmama yönünde görüş belirtmişlerdir. %18’lik bir bölüm ise kararsız olma yönünde bir eğilim göstermişlerdir. Bulgulara göre “milli eğitim kurumlarına uzun süre devam etmiş, sosyo ekonomik açıdan daha üst statüde, yıllık hane geliri fazla olanlar ve gençler” daha az kadercilik eğilimindedirler.

Orhan (1997), “İş Doyumu ve Değerler ”çalışmasında kendi geliştirdiği iş doyumu, sorumluluk ve işe ilişkin değerler ölçekleri ile Rokeach Değer Envanteri’ni kullanmıştır. Rokeach Değer Envanteri’nin orjinal uygulaması yerine, deneklere farklı bir yönerge verilmiştir: deneklerin itemleri dikkatlice okuyup en önemli ve en önemsiz buldukları beşer değeri sıralamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan 362 kişiden kullanılabilir yanıt alınmıştır. 53 kişinin yanıtları hatalı olduğundan ölçekleri iptal edilmiştir. Kamu ve özel sektör çalışanlarından statü açısından dört grup oluşturulmuştur. Sonuçları değerler açısından incelediğimizde; en önemli bulunan amaçsal değer “ ahiret selameti”; araçsal değer “dürüstlük”, iş değeri; “işin az gerilimli, az stresli olması”dır. Özellikle değerlerin kamu ve özel sektör çalışanları arasında farklılaşmaya yol açtığı tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE UYGULAMA

Bu bölümde araştırmada kullanılan modelin tanıtımı, örneklemin özellikleri, kullanılan ölçeklerin nitelikleri, anket soruları, uygulama ve kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilmiştir.

ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin, ereksel ve araçsal değer hiyerarşilerini, saptamaya yönelik betimsel bir araştırmadır. Rokeach Değer Envanteri kullanılarak, öğrencilerin ereksel ve araçsal değer hiyerarşileri bazı psiko sosyal değişkenler açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, 1996-1997 eğitim yılında İzmir ilinde, öğrenimine devam eden üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırma formu aracılığı ile elde edilen örneklem grubunun psiko sosyal özellikleri, tablolarla sunulmuştur. Örnekleme oluştururken Buca Eğitim Fakültesi Resim Bölümü öğrencileri "Sanat Eğitimi Bölümü" adı altında yer verilmiştir.

Örneklem grubundaki öğrencilerin seçimi tesadüfi örneklem yoluyla olmakla birlikte araştırmaya gönüllü katılım da göz önüne alınmıştır.

TABLO-1

ÖRNEKLEME GİREN ÜNİVERSİTELER, ÖĞRENCİLERİN SAYILARI VE YÜZDELERİ

ÜNİVERSİTELER	N	%
Dokuz Eylül Üniversitesi	133	50,76
Ege Üniversitesi	129	49,24
TOPLAM	262	100

TABLO-2

ÖRNEKLEME GİREN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERE GÖRE DAĞILIMI

CİNSİYET	N	%
Kız	141	53,82
Erkek	121	46,18
TOPLAM	262	100

TABLO-3

ÖRNEKLEME GİREN ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ BÖLÜMLERE GÖRE DAĞILIMI

BÖLÜM	N	%
Fen Bilimleri	54	20,6
Sosyal Bilimler	55	21,0
Yabancı Dil Bilimleri	35	13,4
Sanat Eğitimi	24	9,2
Mühendislik Bilimleri	46	17,6
Meslek Yüksek Okulu	48	18,3
TOPLAM	262	100

TABLO-4

ÖRNEKLEME GİREN ÖĞRENCİLERİN YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMI

YAŞ	N	%
18-19	89	34
20-21	110	42
22-23	46	17,6
24+	17	6,5
TOPAM	262	100

TABLO-5

ÖRNEKLEME GİREN ÖĞRENCİLERİN AYLIK GELİRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

AYLIK GELİR	N	%
40 Milyon ve aşağısı	53	20,3
41-80 Milyon	116	44,3
81-120 Milyon	57	21,8
121 Milyon ve üstü	36	13,7
TOPLAM	262	100

TABLO-6

ÖRNEKLEM GRUBUN AİLELERİNİN SOSYO EKONOMİK DÜZEYİNİ ALGILAMALARI

S. E. D. ALGISI	N	%
KÖTÜ	34	13
ORTA	170	64,9
İYİ	58	22,1
TOPLAM	262	100

TABLO-7

**ÖRNEKLEM GRUBUN EN UZUN SÜRE YAŞADIKLARI YERLEŞİM
MERKEZLERİ**

YERLEŞİM MERKEZİ	N	%
Köy- Kasaba	50	19,1
Gecekondü	1	0,4
Kent	163	62,2
Metropol	46	17,6
Yurt dışı	2	0,8
TOPLAM	262	100

TABLO-8

**ÖRNEKLEM GRUBUN ANNE BABALARININ ÖĞRENİM
DÜZEYLERİ**

Öğrenim düzeyi	Anne (N)	Anne (%)	Baba (N)	Baba (%)
Okur Yazar Değil	17	6,5	1	0,4
Okur Yazar	12	4,6	2	0,8
İlkokul	114	43,5	69	26,3
Ortaokul	24	9,2	37	14,1
Lise	54	20,6	60	22,9
Üniversite ve Y. O.	41	15,6	93	35,5
TOPLAM	262	100	262	100

TABLO-9

ÖRNEKLEM GRUBUN DOĞUM SIRALARINA GÖRE DAĞILIMI

DOĞUM SIRASI	N	%
İlk çocuk	124	47,3
Ortanca çocuk	69	26,3
En küçük çocuk	63	24
Tek çocuk	6	2,3
TOPLAM	262	100

TABLO-10

ÖRNEKLEM GRUBUN ANNE BABALARININ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Meslek	Anne (N)	Anne (%)	Baba (N)	Baba (%)
Memur	20	7,6	48	18,3
Öğretmen	23	8,8	26	9,9
Serbest Meslek	5	1,9	64	24,4
Esnaf	4	1,5	14	5,3
İşçi	1	0,4	24	9,2
Emekli	16	6,1	48	18,3
Çalışmayan	188	71,8	4	1,5
Çiftçi	1	0,4	9	3,4
Mühendis	4	1,5	16	6,1
Belirtilmeyen	-	-	9	3,5
TOPLAM	262	100	262	100

TABLO-11

ÖRNEKLEM GRUBUN KENDİ AİLE ORTAMLARINI ALGILAMALARI

AİLE ORTAMLARI	N	%
Çağdaş	44	16,8
Orta	201	93,5
Muhafazakar	17	6,5
TOPLAM	262	100

TABLO-12

ÖRNEKLEM GRUBUN POLİTİK AİDİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Politik Aidiyet	N	%
Devrimci Demokrat	62	23,7
Sosyal Demokrat	72	27,5
Liberal	33	12,6
Muhafazakar	16	6,1
Milliyetçi	26	9,9
Dindar	6	2,3
İlgisiz	47	17,9
TOPLAM	262	100

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmamızda, üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşilerini belirlemek amacıyla Rokeach Değer Envanteri D Formu kullanılmıştır.

Araştırmamızın bağımsız değişkenlerine ait bilgilerin ve üniversite öğrencilerinin bazı psiko sosyal özelliklerinin belirlenmesi amacıyla; ilgili literatür taranarak geliştirilen anket form kullanılmıştır.

Rokeach Değer Envanteri ve Puanlama

Rokeach değerleri erkeksel (terminal) ve araçsal (instrumental) değerler olarak ikiye ayırmıştır. Erkeksel değerler yaşamın temel amaçları ile, araçsal değerler ise bu amaçlara ulaşmada kullanılabilecek davranış tarzları ile ilgilidir.

Erkeksel değerler ben-merkezli ya da toplum merkezli olabilir. Örneğin, ahiret selameti (salvation) veya kendine saygı, ben merkezli (kişisel) değerler iken, barış içinde bir dünya, ulusal güvenlik, özgürlük v.b. toplum merkezli (sosyal) değerlerdir.

Envanterde yer alan 18 erkeksel değer, farklı kaynaklardan hareketle oluşturulmuştur. Bu kaynaklar; Amerikan toplumu ve diğer toplumlarda bulunduğu söylenen değişik değerlerle ilgili literatür taramasını, yazarların kendi sahip oldukları erkeksel değerleri, psikoloji bölümünde okuyan 30 lisans öğrencisi ve 1000 kişilik temsilli bir örnekleme yapılan mülakattan elde edilen bilgileri içermektedir. Ulaşılan bir kaç yüz sayıda değer, daha sonra aşağıdaki yöntemler kullanılarak sayıca azaltılmıştır. Birbiriyle oldukça özdeş olarak yargılananlar (örneğin, özgürlük ve hürriyet, insanoğlunun kardeşliği ve eşitlik gibi), empirik olarak bir diğeriyle özdeş olduğu bilinenler (örneğin ahiret selameti ve Tanrıyla bütünleşme arasındaki korelasyon 0.80'nin üzerinde bulunmuştur), birbiriyle örtüşenler (örneğin, din ve ahiret selameti), oldukça spesifik olanlar (örneğin eşitlik, aile güvenliğinden çok daha spesifiktir) ya da yaşamın temel amacını temsil etmeyenler (örneğin, bilgelik yaşamın temel amacıdır, ancak eğitim değil) bu ana listeden elenmiştir.

Buna karşılık 18 araçsal değerin seçilmesinde oldukça farklı bir yol izlenmiştir. Kalkış noktası, Anderson'un 1968'de oluşturduğu 555 kişilik-çizgisi listesi olmuştur. Ancak bu envanter kapsamında sadece pozitif değerlerle ilgilenildiğinden, Anderson'un listesi 200 kişilik listesine indirgenmiştir. Bir sonraki aşamada ise eşanlamlı veya hemen hemen eşanlamlı olanlardan sadece biri seçilmiş, bir diğerinden maksimum düzeyde farklı şekilde yargılanan çizgiler ile Amerikan toplumunda en önemli değerleri temsil ettiği düşünülenler, sosyal statü, cinsiyet, ırk, din, siyaset vb. farklılıkları en üst düzeyde ayırdettiği farzedilenler ve tüm kültürlerde anlamlı olarak değerlendirilen değerler alınmış ve ayrıca zeki, akıllı, hünerli ve cezbedici gibi kişiyi övünge veya kibirli vb. tarzda gösterebilecek değerler elenmiştir. Sonuçta 18 araçsal değere ulaşılmıştır.

18'den fazla değerin mertebelenendirilmesinin yanıtlayıcı açısından zorluğu düşünülerek ve bunun da ötesinde 18 erkeksel ve 18 araçsal nitelikli toplam 36 değer oldukça geniş kapsamlı bulunarak tavan sayı 18'de durdurulmuştur (Rokeach,1973; Bilgin,1995).

18'den fazla değerin sıralamasının yanıtlayıcı açısından zorluğu düşünülerek ve bunun da ötesinde 18 erkeksel 18 araçsal nitelikli toplam 36 değer oldukça geniş kapsamlı bulunarak tavan sayı 18'de durdurulmuştur.

Değer envanteri son şeklini alıncaya değin, farklı aşamalardan geçmiştir. A formunda envanter kısa tanımları olmaksızın 12,12 toplam 24 değer içermekteyken, B formunda 24 değer kısa tanımlarıyla birlikte verilmiştir. Ancak bu formların bazı önemli değerleri kapsamadığının saptanmasıyla C formu oluşturulmuş ve değer sayısı 18'e çıkarılmıştır. Ayrıca A ve B formundan farklı olarak C formunda yönergede değiştirilmiştir. Yanıtlayıcıdan, öncelikle en önemli 6 ve en az önemli 6 değeri düşünmesi, daha sonra ise 18 değeri yüksek, orta ve düşük düzeyde önemli şekilde 3 ayrı kategoriye ayırarak, değerleri bu üç kategori içerisinde önem derecesine göre mertebelenmesi istenmiştir. Ancak bu kez de örneklemin %10'nun sıralamada başarısız olduğu görülmüştür. Bunun üzerine C formuna özdeş olan, ancak uygulama ve yönergede farklılaşan D formu geliştirilmiştir. Deneklerden sıralama işlemini yapışkanlı etiketlerle, boş hücrelere yapmaları istenmiştir. Rokeach'a göre değer envanterinin geliştirilen en iyi formu budur.

Rokeach'a göre D formunda yer aldığı tarzda (yapışkanlı etiketlerle) değerleri sıralamak, normalde kalemle yapılan geleneksel sıralamadan daha kolay ve daha avantajlıdır. Tipik bir yanıtlayıcı, yapıştırma işlemini eğlenceli bulmaktadır (Bilgin,1995).

Envanterin orijinalinde değerler alfabetik düzende sıralanmıştır. Bilgin'in (1995),  eviri niteliğindeki çalışmasında bu sıra farklılık göstermiştir. Sonuçta Türkçe'deki alfabetik düzen kriter olarak alınmıştır.

Rokeach Değer Envanteri'nin Geçerlik ve Güvenirlik  alışması

Rokeach Değer Envanteri'nin (Form D) güvenirliği konusunda yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bulgular, ölçeğin güvenirliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Rokeach (1973)'in lise  ğrencilerinde elde ettiği bulgular tablo- 1 'de sunulmuştur:

**TABLO-13 ROKEACH DEğER ENVANTERİ TEST TEKRAR TEST
GÜVENİRLİK SONUÇLARI**

N	Süre	Ereksel Değerler (r)	Araçsal Değerler (r)
117	3 Hafta	.78	.72
36	4,5 Hafta	.80	.70
100	7 Hafta	.78	.71
216	2-4 Ay	.76	.65
204	14-16 Ay	.69	.61

Feather (1975)'in, Avustralyalı lise  ğrencilerinde elde ettiği güvenirlik katsayısı ereksel değerler de; .74, araçsal değerler de .70 'dir.

Öğrenci Bilgi Formu

Araştırmamızın bağımsız değişkenlerine ait bilgilerin ve üniversite öğrencilerinin bazı psiko sosyal özelliklerinin belirlenmesi amacıyla; ilgili literatür taranarak geliştirilen anket form kullanılmıştır.

Form içinde 13 ayrı madde bulunmaktadır. Elde edilen bilgiler öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları, öğrenim gördükleri bölüm, en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezleri, ailenin ekonomik düzeyi, anne babanın öğrenim düzeyi ve meslekleri, doğum sıraları, aile ortamlarını algılama şekli, politik görüşleri hakkındadır.

ORGANİZASYON VE UYGULAMA

Araştırmamızda kullanılan envanter ve anket formunun uygulanması 1996-1997 öğretim yılının mayıs ve haziran ayları içinde gerçekleştirilmiştir.

Uygulama, araştırmacının kendisi ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü 4. Sınıf öğrencilerinden bir ekip tarafından; üniversite kantinleri ve sınıflarda gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce, öğrencilere araştırmacılar tarafından; araştırmacının amacı ve veri toplama aracı ile ilgili bilgi verilip, sözel yönerge açıklanmıştır.

Gözlem verilerimize dayanarak, envanteri yanıtlama işleminin deneklere kolay ve eğlenceli geldiğini belirtebiliriz. Yanıtlama işleminin 30 dakikayı aşmadığı gözlenmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Üniversite öğrencilerinin ereksel ve araçsal değer hiyerarşilerinin belirlenmesi için, Rokeach Değer Envanteri puanlaması elle yapılmıştır. Daha sonra bilgi formundaki seçenekler kodlanarak işlemeye hazır hale getirilmiştir.

Elde edilen bilgilerin bu şekilde dökümü yapıldıktan sonra, araştırmacı tarafından bilgi işlem kodlama cetvellerine geçirilmiştir. Kodlama formlarında toplanan bu veriler Ege Üniversitesi Psikoloji Laboratuvar'ında SPS (Statistical Packages For Social Sciences=Sosyal Bilimler İçin Paket Programlar) alt programları kullanarak analiz edilmiştir.

Analiz olarak önce değerlerin aritmetik ortalama, medyan ve standart sapmaları elde edilmiştir. Böylece üniversite öğrencilerinin ereksel ve araçsal değer sıralamalarına ulaşılmıştır. Değerlere en düşük aritmetik ortalamadan başlayarak; önem derecesi puanı verilmiştir.

Ereksel ve araçsal değerlerin kendi arasındaki ilişkiyi belirleme için, aralarındaki korelasyona bakılmıştır. Bilgi formundan elde edilen bağımsız değişkenlere ait grupların ereksel ve araçsal değerlerle olan ilişkisi “ varyans analizi” ve F testi uygulanarak araştırılmıştır. Ortalamalar arasındaki farkların önem kontrolü için .05 önem düzeyi benimsenmiş ve daha yüksek önem düzeyleri ayrıca belirtilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma kapsamına giren öğrencilerin, Rokeach Değer Envanteri'nden ve anket sorularından elde edilen bulgular açıklanarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Ereksel ve Araçsal Değer Tercihleri

Üniversite öğrencilerinin, ereksel değer tercihlerini belirleyebilmek amacıyla her değer aritmetik ortalaması bulunmuştur. Tablo-14 incelendiğinde, öğrencilerin ereksel değerlerde öncelikli tercihleri; “özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk ve iç huzur” olarak sıralanmıştır. Öğrencilerin alt sıralarda ise, “heyecanlı bir yaşam, ulusal güvenlik, sosyal onay, zevk ve ahiret selameti” değerlerini belirttikleri görülmektedir.

Tablo-15 incelendiğinde öğrencilerin araçsal değerlerde öncelikli değer tercihleri; “dürüst, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı” olarak sıralanırken; alt sıralarda ise “neşeli, muktedir, temiz, kibar, itaatkar” değerlerini belirtilmiştir.

Başaran (1986), çalışmasında elde ettiği bulgulara göre, üniversite öğrencileri tarafından en üst düzeyde gösterilen ereksel değerler, “özgürlük, barış içinde bir dünya, eşitlik ve kendine saygı, iç huzur” olmuştur. Ereksel değerlerin en altlarında ise, “heyecanlı bir yaşam, zevk, ahiret selameti, güzellikler dünyası ve ulusal güvenlik” belirtilmiştir. Araçsal değerlerde öncelikli değerler; “bağımsızlık, dürüst, geniş görüşlü, mantıklı, sorumluluk sahibi”; alt sıralarda ise; “itaatkar, hırslı, temiz, kibar, yaratıcı” değerleri bulunmaktadır. Bu sıralama araştırmamızda ereksel değerlerde öncelikli olarak, “özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk ve iç huzur”; en alt sıralarda ise, “heyecanlı bir yaşam, ulusal güvenlik, sosyal onay, zevk ve ahiret selameti” değerleridir. Araçsal değerler de öncelikli olarak; “dürüst, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı” olarak sıralanırken; alt sıralarda ise “neşeli, muktedir, temiz, kibar,

itaatkar” değerleri olmuştur. Bu iki araştırma arasında değer sıralamada ki benzerlikler dikkat çekicidir

TABLO-14

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EREKSEL DEĞERLER SIRALAMASI

Ereksel Değerler	X		MEDYAN	SS
N=	262		262	262
Ahret Selameti	13,47	(18)	17	6,23
Aile Güvenliği	7,77	(7)	7	4,76
Barış İçinde Bir Dünya	6,93	(3)	5	5,34
Başarı Hissi	8,48	(8)	8	3,79
Bilgelik	10,98	(11)	12	4,96
Eşitlik	7,49	(6)	7	4,80
Gerçek Dostluk	7,02	(4)	7	3,70
Güzellikler Dünyası	11,06	(13)	12	4,40
Heyecanlı Bir Yaşam	11,39	(14)	12	4,60
İç Huzur	7,31	(5)	7	4,50
Kendine Saygı	6,29	(2)	6	3,92
Mutluluk	9,04	(9)	9	4,05
Olgun Sevgi	11	(12)	11	4,28
Özgürlük	5,56	(1)	5	4,21
Rahat Bir Yaşam	9,66	(10)	10	4,36
Sosyal Onay	12,28	(16)	13	4,02
Ulusal Güvenlik	12,23	(15)	14	5,34
Zevk	12,86	(17)	15	4,75

TABLO-15

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ARAÇSAL DEĞERLER SIRALAMASI

Araçsal Değerler	X	MEDYAN	SS
N=	262	262	262
Bağımsız	5,09 (2)	3	4,58
Bağışlayıcı	9,84 (9)	10	4,67
Cesaretli	6,67 (3)	5,5	4,51
Dürüst	4,88 (1)	4	3,69
Entelektüel	10,20 (12)	10	4,95
Geniş Görüşlü	6,89 (4)	6	4,24
Hayal Gücü Kurvetli	9,83 (8)	10	4,92
Hırslı	10,09 (10)	10	5,22
İtaatkar	15,26 (18)	17	4,06
Kendini Kontrol Eden	9,09 (7)	9	4,43
Kibar	12,3 (17)	14	4,22
Mantıklı	7,18 (5)	6,5	4,27
Muktedir	11,99 (15)	12	3,81
Neşeli	10,97 (14)	12	4,42
Sevecen	10,15 (11)	11	4,49
Sorumluluk Sahibi	7,42 (6)	7	4,02
Temiz	12,2 (16)	13	4,35
Yardımsever	10,56 (13)	11	4,86

* Tablodaki parantez içerisindeki sayılar, o değerin öncelik sırasını belirtmektedir.

Deneklerin Değer Tercihlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi

“Erkek ve kız öğrencilerin ereksel ve araçsal değer hiyerarşilerinde farklılaşma olması beklenir” şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü. İfade edilen hipotezdeki değişkenlerin istatistik sonuçları, tablo-16 ve 17’ de sunulmuştur.

Ereksel Değerler, cinsiyet değişkenine göre, tablo-16’dan incelendiğinde; kızların öncelikli olarak sırasıyla, “özgürlük, kendine saygı, iç huzur, gerçek dostluk, barış içinde bir dünya” değerlerini ; erkeklerinse “özgürlük, barış içinde bir dünya, kendine saygı , gerçek dostluk , aile güvenliği” değerlerini seçtikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen ereksel değerler, kızlar için; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk ve ahiret selameti” ; erkekler için, “olgun sevgi, ulusal güvenlik, ahiret selameti, zevk ve sosyal onay” olarak sıralanmıştır.

Ereksel değerler de cinsiyet değişkenine göre; “ahiret selameti” ve “mutluluk” değerlerinde ,05; “iç huzur” ve “kendine saygı” değerlerinde ,01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Erkeklerin ,“ahiret selameti”; kızların ise “ iç huzur, kendine saygı ve mutluluk” değerlerini birbirlerine göre üst sıralarda belirttikleri görülmektedir.

Araçsal Değerler, cinsiyet değişkenine göre, tablo-17’den incelendiğinde; kızların öncelikli olarak sırasıyla, “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini; erkeklerin “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini belirttikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen araçsal değerler, kızlar için; “neşeli, muktedir, temiz, kibar, itaatkar”; erkekler için, “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır. Öncelik verilen ve alt düzeyde gösterilen araçsal değerlerin, kızlar ve erkekler için benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz.

Araçsal değerler de cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma; “kendini kontrol eden ve “dürüst ” değerlerinde ,05 düzeyinde otaya çıkmıştır. Erkeklerin, “kendini kontrol eden”; kızların ise “ dürüst” değerlerini birbirlerine göre üst sıralarda belirttikleri görülmektedir.

Başaran (1986) çalışmasında; erkeklerin, “rahat bir yaşam, heyecanlı bir yaşam, kendine saygı” değerlerini daha öncelikli olarak seçtiğini göstermiştir. Çalışmamızda “heyecanlı bir yaşam” değeri, erkekler için daha öncelikli tercih edilen değer olurken; “kendine saygı”, anlamlı düzeyde farklılaşan ve öncelikli olarak kızların tercih ettiği değer olmuştur.

TABLO-16 KIZ VE ERKEK ÖĞRENCİLERİN ERKSEL DEĞER TERCİHLERİ

N=	<u>KIZ</u> 141			<u>ERKEK</u> 121		
	X	SS	X	SS	F	P
Ereksel Değerler						
Ahret Selameti	14,24 (18)	5,76	12,55 (16)	6,63	4,89	,05
Aile Güvenliği	8,15 (8)	4,79	7,31 (5)	4,70	2,04	...
Barış İçinde Bir Dünya	6,92 (5)	5,50	6,92 (2)	5,15	,000	...
Başarı Hissi	8,12 (7)	3,70	8,88 (8)	3,86	2,61	...
Bilgelik	11,48 (13)	4,91	10,40 (10)	4,96	3,09	...
Eğitlik	7,60 (6)	4,67	7,42 (6)	4,96	0,10	...
Gerçek Dostluk	6,79 (4)	3,45	7,31 (4)	3,96	1,28	...
Güzellikler Dünyası	11,48 (12)	4,18	10,57 (12)	4,60	2,81	...
Heyecanlı Bir Yaşam	11,87 (14)	4,40	10,81 (13)	4,77	3,49	...
İç Huzur	6,63 (3)	4,47	8,09 (7)	4,40	7,10	,01
Kendine Saygı	5,71 (2)	3,69	6,95 (3)	4,08	6,67	,01
Mutluluk	8,48 (9)	4,01	9,68 (9)	4,01	5,84	,05
Olgun Sevgi	10,76 (11)	4,05	11,25 (14)	4,52	0,85	...
Özgürlük	5,53 (1)	4,16	5,59 (1)	4,28	0,01	
Rahat Bir Yaşam	9,59 (10)	4,24	9,74 (10)	4,50	0,75	...
Sosyal Onay	11,88 (15)	4,17	12,73 (18)	3,80	2,92	...
Ulusal Güvenlik	12,56 (16)	5,10	11,85 (15)	5,60	1,14	...
Zevk	13,05 (17)	4,47	12,63 (17)	5,06	0,50	...

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

TABLO-17 KIZ VE ERKEK ÖĞRENCİLERİN ARAÇSAL DEĞER TERCİHLERİ

Araçsal Değerler	KIZ 141			ERKEK 121		
N=	X			X		
		SS			SS	P
Bağımsız	4,67 (2)	4,16	5,57 (2)	4,99	2,50	...
Bağışlayıcı	9,64 (7)	4,48	10,06 (10)	4,89	0,52	...
Cesaretli	7,04 (4)	4,75	6,22 (3)	4,18	2,19	...
Dürüst	4,45 (1)	3,45	5,38 (1)	3,89	4,16	,05
Entelektüel	9,91 (9)	4,75	10,53 (11)	5,15	1,03	...
Geniş Görüşlü	6,86 (3)	4,06	6,91 (4)	4,45	0,01	...
Hayal Gücü Kuvvetli	10,03 (10)	4,67	9,58 (8)	5,19	0,54	...
Hırslı	10,26 (11)	5,20	9,88 (9)	5,24	0,35	...
İtaatkar	15,69 (18)	3,65	14,74 (18)	4,45	3,60	...
Kendini Kontrol Eden	9,57 (7)	4,39	8,52 (7)	4,41	3,72	,05
Kibar	12,65 (17)	4,04	12,31 (17)	4,21	1,94	...
Mantıklı	7,26 (6)	4,37	7,04 (5)	4,15	0,18	...
Muktedir	12,26 (15)	3,76	11,66 (15)	3,86	1,62	...
Neşeli	10,75 (14)	4,56	11,21 (14)	4,24	0,71	...
Sevecen	9,75 (9)	4,63	10,60 (12)	4,28	2,35	...
Sorumluluk Sahibi	7,26 (5)	4,19	7,60 (6)	4,53	0,38	...
Temiz	12,14 (16)	4,58	12,26 (16)	4,16	0,04	...
Yardımsaver	10,42 (13)	4,63	10,72 (13)	5,12	0,25	...

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

Deneklerin Değer Tercihlerinin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı

“Farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin ereksel ve araçsal değer hiyerarşilerindeki farklılaşmanın benzeşmelerden fazla olması beklenir” şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü. İfade edilen hipotezdeki değişkenlerin istatistik sonuçları, tablo-18 ve 19’ da sunulmuştur.

Ereksel Değerler, bölüm değişkenine göre tablo-18’den incelendiğinde; Fen Bilimleri Öğrencileri ; “özgürlük, kendine saygı, gerçek dostluk, iç huzur, barış içinde bir dünya” ; Sosyal Bilimler Öğrencileri; “özgürlük, barış içinde bir dünya, eşitlik, kendine saygı, gerçek dostluk” ; Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri; “iç huzur, kendine saygı, barış içinde bir dünya, özgürlük, eşitlik”; Sanat Eğitimi Öğrencileri; “özgürlük, kendine saygı, başarı hissi, iç huzur, barış içinde bir dünya”; Mühendislik Bilimleri Öğrencileri; “kendine saygı, özgürlük, aile güvenliği, iç huzur, barış içinde bir dünya”; Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri; “özgürlük, gerçek dostluk, aile güvenliği, kendine saygı, iç huzur” değerlerini öncelikli olarak belirtmişlerdir.

En alt sıralarda belirtilen ereksel değerler; Fen Bilimleri Öğrencileri için; “olgun sevgi, sosyal onay, güzellikler dünyası, ahiret selameti, zevk”; Sosyal Bilimler Öğrencileri için; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, zevk, ulusal güvenlik, ahiret selameti”; Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri için; “olgun sevgi, heyecanlı bir yaşam, zevk, ulusal güvenlik, ahiret selameti”; Sanat Eğitimi Öğrencileri için; “olgun sevgi, heyecanlı bir yaşam, zevk, ulusal güvenlik, ahiret selameti”; Mühendislik Bilimleri Öğrencileri için ; “güzellikler dünyası, ulusal güvenlik, sosyal onay, bilgelik, zevk”; Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri için; “güzellikler dünyası, ulusal güvenlik, zevk, ahiret selameti ve sosyal onay” olarak sıralanmıştır.

Ereksel Değerler, bölüm değişkenine göre tablo-18’den incelendiğinde; değerlerin büyük bir bölümünde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur, “ahiret selameti, bilgelik, güzellikler dünyası ve heyecanlı bir yaşam” değerleri ,005 ; özgürlük ve aile

güvenliği” değerleri ,01; “barış içinde bir dünya, başarı hissi, eşitlik ve ulusal güvenlik” ,05 düzeyinde farklılaşmıştır.

Bu değerlerin hangi bölüm öğrencileri için nasıl sıralandığına inceleyecek olursak; “ahiret selameti” değeri, üniversite öğrencileri için en alt düzeyde belirtilen değer olarak belirlenmişti. Aynı tarzda, bölümler için de alt sıralamada yer verildiği görülmektedir. Ancak, Mühendislik Bilimleri Öğrencileri’nde diğer bölüm öğrencilerine göre, bu değere daha üst sıralarda yer verilmiştir. Bu değer, bölümler için 16 - 18 arasında belirtilirken , Mühendislik Bilimleri Öğrencileri’nde 12. değer olarak belirtilmiştir. “özgürlük”, araştırmamızda üniversite öğrencilerinde 1. değer olarak belirlenmişti. Bu değer, Mühendislik Bilimleri Öğrencileri’nde ikinci, diğer bölümlerde birinci değer olurken, Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri’nde dördüncü değer olarak belirtilmiştir.

Araçsal Değerler, bölüm değişkenine göre tablo-19’dan incelendiğinde; Fen Bilimleri Öğrencileri ; “bağımsız, dürüst, cesaretli, geniş görüşlü, mantıklı”; Sosyal Bilimler Öğrencileri; “bağımsız, dürüst, cesaretli, geniş görüşlü, mantıklı”; Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri; “dürüst, geniş görüşlü, bağımsız, sorumluluk sahibi, cesaretli”; Sanat Eğitimi Öğrencileri; “dürüst, bağımsız, mantıklı, geniş görüşlü, sorumluluk sahibi”; Mühendislik Bilimleri Öğrencileri; “dürüst, mantıklı, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü”; Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri; “bağımsız, dürüst, cesaretli, mantıklı ve sorumluluk sahibi” değerlerini öncelikli olarak belirtmişlerdir.

En alt sıralarda belirtilen araçsal değerler; Fen Bilimleri Öğrencileri için; “yardımsever, kibar, muktedir, temiz, itaatkar” ; Sosyal Bilimler Öğrencileri için; “sevecen, yardımsever, kibar, muktedir, temiz, itaatkar”; Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri için; “muktedir, temiz, neşeli, kibar, itaatkar”; Sanat Eğitimi Öğrencileri için; “sevecen, muktedir, kendini kontrol eden, neşeli, itaatkar”; Mühendislik Bilimleri Öğrencileri için ; “kibar, entelektüel, muktedir, temiz, itaatkar”; Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri için; “entelektüel, temiz, muktedir, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır.

Araçsal Değerler, bölüm değişkenine göre tablo-19'dan incelendiğinde; araçsal değerlerin dördünde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur; “bağımsız”, değeri ,005 ; “entelektüel”, “neşeli” ve “sevecen” değerleri ,05 düzeyinde farklılaşmıştır.

Bu değerlerin hangi bölüm öğrencileri için nasıl sıralandığına inceleyecek olursak; “bağımsız”, araştırmamızda üniversite öğrencilerinde araçsal değerler sıralamasında birinci değer olarak belirlenmişti. Bu değer, Sanat Eğitimi Öğrencileri'nde ikinci, Mühendislik ve Yabancı Dil Bilimleri Öğrencileri'nde üçüncü, diğer bölüm öğrencileri için, birinci değer olarak belirtilmiştir. “entelektüel” değeri, Sosyal Bilimler ve Sanat Eğitimi öğrencilerinde diğer bölüm öğrencilerine göre daha öncelikli olarak tercih edilmiştir. “sevecen” değeri, Fen Bilimleri ve Yabancı Dil öğrencilerinde, diğer bölüm öğrencilerine göre daha üst sıralarda belirtilmiştir. “neşeli” değeri ise diğer tüm bölümlere göre, Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerince daha öncelikli tercih edilen değer olmuştur.

TABLO-18 DENEKLERİN EREKSEL DEĞER TERCİHLERİNİN ÖĞRENİM GÖRÜKLERİ BÖLÜMLERE GÖRE DAĞILIMI

	Fen Bilimleri		Sosyal Bilimler		Yabancı Dil		Sanat Eğitimi		Mühendislik Bilimleri		Meslek Yüksek Okulu			
	54	55	35	24	46	48								
N=														
Ereksel Değerler	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	F	p	
Ahret Selameti	13,07 (17)	16,03 (18)	12,85 (16)	15,12 (18)	11,00 (12)	12,93 (17)	4,06	0,005						
Aile Güvenliği	7,90 (6)	9,41 (9)	7,54 (6)	9,04 (10)	6,30 (3)	6,64 (3)	3,22	0,1						
Barış İçinde Bir Dünya	7,59 (5)	5,23 (2)	6,22 (3)	7,04 (5)	6,97 (5)	8,52 (7)	2,30	0,5						
Başarı Hissi	8,09 (9)	8,34 (6)	9,31 (9)	6,58 (3)	9,69 (9)	8,22 (6)	2,74	0,5						
Bilgelik	11,09 (11)	8,96 (8)	11,17 (13)	11,50 (13)	13,06 (17)	10,79 (13)	3,70	0,005						
Eşitlik	7,90 (6)	5,72 (3)	7,48 (5)	7,20 (6)	8,34 (7)	8,54 (8)	2,39	0,5						
Gerçek Dostluk	6,53 (3)	7,29 (5)	7,80 (7)	8,08 (7)	7,02 (6)	6,22 (2)	1,39	...						
Güzellikler Dünyası	12,18 (16)	10,07 (11)	11,80 (14)	8,37 (8)	11,32 (14)	11,47 (14)	3,53	0,005						
Heyecanlı Bir Yaşam	11,59 (13)	11,56 (14)	13,48 (18)	12,08 (15)	11,17 (13)	9,29 (9)	3,81	0,005						
İç Huzur	6,88 (4)	8,50 (7)	6,11 (1)	6,87 (4)	6,91 (4)	7,87 (5)	1,66	...						
Kendine Saygı	6,11 (2)	6,80 (4)	6,17 (2)	6,16 (2)	5,39 (1)	6,91 (4)	0,94	...						
Mutluluk	7,85 (8)	9,43 (10)	9,02 (8)	9,66 (11)	8,60 (8)	10,02 (11)	1,84	...						
Olgun Sevgi	11,72 (14)	10,96 (13)	10,28 (11)	11,79 (14)	10,58 (11)	10,70 (12)	0,79	...						
Özgürlük	6,03 (1)	3,78 (1)	6,88 (4)	5,58 (1)	6,04 (2)	5,64 (1)	3,03	0,1						
Rahat Bir Yaşam	9,57 (10)	10,30 (12)	9,74 (10)	8,66 (9)	9,80 (10)	9,33 (10)	0,56	...						
Sosyal Onay	11,90 (15)	11,98 (15)	11,80 (14)	11,37 (12)	12,65 (16)	13,47 (18)	1,43	...						
Ulusal Güvenlik	11,53 (12)	13,85 (17)	10,42 (12)	13,33 (17)	12,50 (15)	11,66 (15)	2,39	0,5						
Zevk	13,18 (18)	12,49 (16)	13,22 (17)	13,08 (16)	13,17 (18)	12,25 (16)	0,36	...						

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

TABLO-19 DENEKLERİN ARAÇSAL DEĞER TERCİHLERİNİN ÖĞRENİM GÖRÜMLERİ BÖLÜMLERE GÖRE DAĞILIMI

	Fen Bilimleri		Sosyal Bilimler		Yabancı Dil		Sanat Eğitimi		Mühendislik Bilimleri		Meslek Yüksek Okulu		
	54		55		35		24		46		48		
N=													
Araçsal Değerler	X		X		X		X		X		X		p
Bağımsız	5,35	(1)	3,94	(1)	5,65	(3)	4,87	(2)	7,08	(3)	3,87	(1)	3,41 ,005
Bağımlayıcı	9,96	(9)	10,29	(11)	8,80	(7)	10,41	(11)	9,45	(8)	10,02	(12)	0,60
Cesaretili	6,29	(3)	6,12	(3)	7,14	(5)	7,54	(6)	7,47	(4)	6,14	(3)	0,91
Dürüst	4,57	(2)	5,09	(2)	5,42	(1)	4,20	(1)	4,73	(1)	5,06	(2)	0,45
Entelektüel	10,31	(11)	8,78	(7)	8,82	(8)	10,29	(10)	11,54	(15)	11,37	(14)	2,76 ,05
Geniş Görüşlü	6,59	(4)	6,36	(4)	5,62	(2)	6,45	(4)	7,97	(5)	7,91	(6)	2,10
Hayal Gücü Kuvvetli	10,64	(12)	9,80	(9)	10,51	(11)	8,12	(7)	9,26	(7)	9,83	(11)	1,13
Hırslı	10,09	(10)	10,41	(12)	10,22	(10)	10,45	(12)	10,04	(10)	9,47	(10)	0,20
İtaatkar	15,16	(18)	16,29	(18)	15,34	(18)	15,12	(18)	14,58	(18)	14,81	(18)	1,09
Kendini Kontrol Eden	9,25	(8)	8,92	(8)	8,85	(9)	10,04	(9)	9,82	(9)	8,06	(7)	1,04
Kıbar	12,00	(15)	12,67	(16)	12,45	(17)	12,54	(16)	11,45	(14)	12,87	(17)	0,70
Mantıklı	7,16	(5)	7,29	(5)	7,80	(6)	6,45	(3)	6,78	(2)	7,27	(4)	0,37
Muktedir	12,03	(16)	11,89	(15)	11,57	(14)	12,54	(15)	11,93	(16)	12,10	(16)	0,20
Neşeli	10,77	(13)	11,12	(13)	12,22	(16)	12,75	(17)	10,76	(12)	9,37	(9)	2,37 ,05
Sevecen	9,14	(7)	11,20	(14)	10,88	(13)	11,29	(14)	10,19	(11)	8,89	(8)	2,45 ,05
Sorumluluk Sahibi	7,24	(6)	7,56	(6)	6,37	(4)	6,45	(5)	8,45	(6)	7,72	(5)	1,25
Temiz	13	(17)	12,81	(17)	11,71	(15)	10,62	(13)	12,19	(17)	11,75	(15)	1,39
Yardımsıver	10,79	(14)	10,20	(10)	10,88	(12)	9,62	(8)	10,97	(13)	10,56	(13)	0,35

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

**TABLO-20 DENEKLERİN EREKSEL DEĞER TERCİHLERİNİN ÖĞRENİM GÖRÜMLERİ BÖLÜMLERİ GÖRE STANDART
SAPMA PUANLARI**

	<i>Fen Bilimleri</i>	<i>Sosyal Bilimler</i>	<i>Yabancı Dil</i>	<i>Sanat Eğitimi</i>	<i>Mühendislik Bilimleri</i>	<i>Meslek Yüksek Okulu</i>
N=	54	55	35	24	46	48
Ereksel Değerler	SS	SS	SS	SS	SS	SS
Ahret Selameti	6,32	4,33	6,84	5,28	6,98	6,20
Aile Güvenliği	4,99	4,85	4,08	4,68	4,40	4,67
Barış İçinde Bir Dünya	5,55	4,79	5,15	6,43	4,85	5,29
Başarı Hissi	3,62	3,70	3,89	3,86	3,79	3,60
Bilgelik	4,51	4,76	5,33	5,17	4,27	5,21
Eşitlik	4,24	4,70	4,42	4,97	4,94	5,17
Gerçek Dostluk	3,63	3,59	3,23	3,76	3,94	3,85
Güzellikler Dünyası	3,94	4,11	4,07	4,24	5,24	4,04
Heyecanlı Bir Yaşam	4,61	3,98	3,68	4,77	4,59	5,09
İç Huzur	4,79	3,98	4,21	4,54	4,82	4,39
Kendine Saygı	4,19	3,82	3,94	3,30	3,75	4,14
Mutluluk	4,22	3,39	4,30	4,24	3,84	4,27
Olgun Sevgi	3,77	3,56	5,24	4,17	4,18	4,91
Özgürlük	4,60	3,89	4,26	3,29	4,19	4,03
Rahat Bir Yaşam	4,24	4,34	4,17	3,96	3,92	5,21
Sosyal Onay	4,21	4,10	4,24	4,76	3,85	3,10
Ulusal Güvenlik	5,65	4,99	6,08	4,49	4,75	5,34
Zevk	4,73	4,95	4,64	3,93	4,78	5,10

**TABLO-21 DENEKLERİN ARAÇSAL DEĞER TERCİHLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ BÖLÜMLERE GÖRE STANDART
SAPMA PUANLARI**

	<i>Fen Bilimleri</i>	<i>Sosyal Bilimler</i>	<i>Yabancı Dil</i>	<i>Sanat Eğitimi</i>	<i>Mühendislik Bilimleri</i>	<i>Meslek Yüksek Okulu</i>
N=	54	55	35	24	46	48
Araçsal Değerler	SS	SS	SS	SS	SS	SS
Bağımsız	4,28	4,01	5,17	3,94	5,12	4,22
Bağışlayıcı	4,34	3,81	4,39	4,87	5,52	5,20
Cesaretli	4,75	4,27	4,45	5,27	4,54	4,07
Dürüst	3,61	4,58	3,79	3,25	3,38	3,05
Entelektüel	5,33	4,99	4,32	4,66	4,51	4,93
Geniş Görüşlü	4,04	4,29	4,18	4,47	4,30	4,02
Hayal Gücü Kuvvetli	4,34	4,80	5,70	5,07	5,47	4,32
Hırslı	5,46	4,82	5,43	5,34	5,58	4,99
İtaatkar	4,10	3,57	3,71	4,77	4,28	4,15
Kendini Kontrol Eden	4,44	4,31	4,77	4,66	4,83	4,07
Kibar	4,46	3,82	4,14	4,07	4	4,70
Mantıklı	4,36	4,04	4,02	4,41	3,95	4,88
Muktedir	4,01	3,39	4,06	3,77	3,50	4,27
Neşeli	4,35	4,28	3,80	4,32	4,32	4,79
Sevecen	4,27	3,83	4,97	4,69	4,27	4,80
Sorumluluk Sahibi	4,12	4	4,10	4,54	4,37	4,91
Temiz	3,99	4,88	4,11	4,31	4,46	4,28
Yardımsaver	5,24	4,59	4,49	4,57	4,58	5,45

Deneklerin Değer Tercihlerinin En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı

“Katılımcıların en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezlerindeki farklılaşmanın; deneklerin değerler sıralamasında etkili olması beklenir” şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü. İfade edilen hipotezdeki değişkenlerin istatistik sonuçları, tablo-20 ve 21’ de sunulmuştur.

Ereksel Değerler, en uzun süre yaşanan yerleşim merkezine göre tablo-20’den incelendiğinde; sıralamanın tüm gruplar için benzerlikle sonuçlandığını belirtebiliriz. “olgun sevgi” değerinde istatistiksel olarak ,05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu değer, yaşamının büyük bir bölümünü köy- kasaba da geçiren denekler için daha alt sıralarda belirtilmiştir.

Araçsal Değerler, en uzun süre yaşanan yerleşim merkezine göre tablo-21’den incelendiğinde; ereksel değerler de olduğu gibi sıralamanın tüm gruplar için benzerlikle sonuçlandığını belirtebiliriz. “geniş görüşlü” değerinde istatistiksel olarak

TABLO-22 DENEKLERİN EREKSEL DEĞER TERCİHLERİNİN EN UZUN SÜRE YAŞADIKLARI YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Ereksel Değerler	Köy Kasaba 51		Kent 163		Metropol 48		
N=	X	SS	X	SS	X	SS	P
Ahret Selameti	13,23	(17)	13,31	(18)	14,20	(18)	0,41
Aile Güvenliği	7,64	(6)	7,57	(5)	8,56	(8)	0,82
Barış İçinde Bir Dünya	5,66	(2)	7,14	(4)	7,54	(5)	1,88
Başarı Hissi	9,29	(8)	8,19	(8)	8,56	(7)	1,65
Bilgelik	10,11	(10)	11,34	(14)	10,68	(13)	1,29
Eğitlik	6,62	(4)	7,74	(7)	7,72	(6)	1,10
Gerçek Dostluk	7,66	(7)	6,84	(3)	7	(4)	0,95
Güzellikler Dünyası	10,82	(12)	11,21	(12)	10,79	(14)	0,26
Heyecanlı Bir Yaşam	12,37	(16)	11,33	(13)	10,45	(12)	2,37
İç Huzur	7,13	(5)	7,55	(6)	6,64	(3)	0,80
Kendine Saygı	6,60	(3)	6,38	(2)	5,62	(2)	0,90
Mutluluk	9,86	(9)	8,87	(9)	8,72	(9)	1,33
Olgun Sevgi	12,27	(15)	10,80	(11)	10,25	(11)	3,21
Özgürlük	4,96	(1)	5,61	(1)	6,04	(1)	0,84
Rahat Bir Yaşam	10,74	(11)	9,36	(10)	9,54	(10)	1,99
Sosyal Onay	11,17	(13)	12,47	(16)	12,77	(17)	2,50
Ulusal Güvenlik	11,39	(14)	12,34	(15)	12,72	(16)	0,87
Zevk	13,52	(18)	12,80	(17)	12,35	(15)	0,78

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

**TABLO-23 DENEKLERİN ARAÇSAL DEĞER TERCİHLERİNİN EN UZUN SÜRE YAŞADIKLARI YERLEŞİM
MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI**

	Köy Kasaba 51				Kent 163				Metropol 48				
Araçsal Değerler	X		SS	X		SS	X		SS	X		F	
Bağımsız	5,25	(3)	5,01	4,96	(2)	4,40	5,53	(2)	4,75	0,16	...		
Bağışlayıcı	9,52	(8)	4,28	9,52	(8)	4,54	11,22	(14)	5,29	2,62	...		
Cesaretili	6,37	(4)	4,40	6,85	(3)	4,63	6,35	(3)	4,20	0,36	...		
Dürüst	4,76	(1)	3,25	4,75	(1)	3,75	5,43	(1)	3,91	0,66	...		
Entelektüel	9,68	(9)	4,70	10,52	(13)	4,88	9,64	(9)	5,38	0,93	...		
Geniş Görüşlü	5	(2)	3,35	7,53	(6)	4,40	6,70	(4)	3,97	7,31	,001		
Hayal Gücü Kuvvetli	10,31	(10)	4,99	10,13	(11)	4,90	8,27	(7)	4,64	3,02	,05		
Hırslı	10,37	(11)	5,39	10,11	(10)	5,25	9,72	(10)	4,95	0,18	...		
İtaatkar	14,41	(18)	4,88	15,39	(18)	3,66	15,68	(18)	4,36	1,46	...		
Kendini Kontrol Eden	9,17	(7)	4,81	9,04	(7)	4,30	9,14	(8)	4,48	0,02	...		
Kibar	11,98	(16)	4	12,39	(17)	4,41	12,39	(17)	3,79	0,20	...		
Mantıklı	7,07	(5)	4,37	7,09	(4)	4,03	7,47	(6)	4,93	0,15	...		
Muktedir	11,27	(14)	3,51	12,30	(16)	3,82	11,66	(15)	4,03	0,20	...		
Neşeli	11,82	(15)	4,93	10,95	(14)	4,15	10,08	(12)	4,62	1,93	...		
Sevecen	10,82	(13)	4,69	9,99	(9)	4,42	9,93	(11)	4,93	0,72	...		
Sorumluluk Sahibi	7,90	(6)	4,78	7,47	(5)	4,16	6,75	(5)	4,65	0,89	...		
Temiz	12,88	(17)	4,01	12	(15)	4,60	12,14	(16)	3,98	0,77	...		
Yardımcı	10,43	(12)	4,46	10,46	(12)	5,02	11,04	(13)	4,73	0,28	...		

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

Deneklerin Değer Tercihlerinin Politik Görüşlerine Göre Dağılımı

“Deneklerin politik aidiyetlerindeki farklılaşmanın, değerler hiyerarşisinde de farklılaşmaya yol açması beklenir” şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü. İfade edilen hipotezdeki değişkenlerin istatistik sonuçları, tablo-22 ve 23’ de sunulmuştur.

Ereksel Değerler, politik görüş değişkenine göre, tablo- 22’den incelendiğinde; Devrimci Demokrat Öğrenciler ; “özgürlük, eşitlik, barış içinde bir dünya, kendine saygı, gerçek dostluk” ; Sosyal Demokrat Öğrenciler ; “özgürlük, kendine saygı, gerçek dostluk , eşitlik, barış içinde bir dünya” ; Liberal Öğrenciler; “iç huzur, kendine saygı, özgürlük, aile güvenliği, gerçek dostluk”; Muhafazakar Öğrenciler; “aile güvenliği, kendine saygı, gerçek dostluk, barış içinde bir dünya, ahiret selameti”; Milliyetçi Öğrenciler, “iç huzur, aile güvenliği, kendine saygı, özgürlük, gerçek dostluk”; Dindar Öğrenciler; “ahiret selameti, aile güvenliği, iç huzur, özgürlük, ulusal güvenlik”; İlgisiz Öğrenciler; “gerçek dostluk, özgürlük, kendine saygı, aile güvenliği, barış içinde bir dünya”, değerlerini öncelikli olarak belirtmişlerdir.

En alt sıralarda belirtilen ereksel değerler incelendiğinde; Devrimci Demokrat Öğrenciler ; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, zevk, ulusal güvenlik, ahiret selameti”; Sosyal Demokrat Öğrenciler ; “bilgelik, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk, ahiret selameti”; Liberal Öğrenciler; “sosyal onay, heyecanlı bir yaşam, bilgelik, güzellikler dünyası, ulusal güvenlik”; Muhafazakar Öğrenciler; “bilgelik, sosyal onay, güzellikler dünyası, zevk, olgun sevgi”; Milliyetçi Öğrenciler; “bilgelik, sosyal onay, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, zevk”; Dindar Öğrenciler; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, bilgelik, olgun sevgi, zevk”; İlgisiz Öğrenciler; “ulusal güvenlik, zevk, ahiret selameti, sosyal onay ve bilgelik” olarak sıralandığını görüyoruz.

Ereksel Değerler, politik görüş değişkenine göre tablo-22'den incelendiğinde; değerlerin büyük bir bölümünde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Öğrencilerin politik görüşlerinin ereksel değerlerinin önem sırasını etkilediğini belirtebiliriz.

Bu değerlerin hangi politik görüşteki öğrenciler için nasıl sıralandığına inceleyecek olursak; “ahiret selameti” değeri, üniversite öğrencileri için en alt düzeyde belirtilen değer olarak belirlenmişti. Öğrencilerin politik görüş değişkenini göre, bu değer de yüksek ve anlamlı bir farklılaşma görülmektedir ($F = 30,89$, $p = ,000$). Bu değer, Dindar öğrenciler için birinci değer, Muhafazakar Öğrenciler için beşinci değer , Milliyetçi Öğrenciler için altıncı değer olarak bu gruplar için üst sıralarda önemli olarak belirtilen değer olmuştur. Liberal Öğrenciler bu değeri orta sıralarda (12.), diğer politik görüşteki öğrenciler alt sıralarda belirtmişlerdir.

“özgürlük”, araştırmamızda üniversite öğrencileri için birinci değer olarak belirlenmişti. Öğrencilerin politik görüş değişkenini göre, bu değer için yüksek ve anlamlı bir farklılaşma görülmektedir ($F = 8,04$, $p = ,000$). Bu değere en alt sırada Muhafazakar Öğrenciler yer vermiştir (9).

Araçsal Değerler, politik görüş değişkenine göre tablo-23'den incelendiğinde; Devrimci Demokrat Öğrenciler, “bağımsız, cesaretli, dürüst, geniş görüşlü, mantıklı”; Sosyal Demokrat Öğrenciler; “dürüst, bağımsız, mantıklı, geniş görüşlü, cesaretli”; Liberal Öğrenciler; “bağımsız, geniş görüşlü, dürüst, mantıklı, sorumluluk sahibi”; Muhafazakar Öğrenciler; “dürüst, mantıklı, sorumluluk sahibi, bağımsız, geniş görüşlü”; Milliyetçi Öğrenciler; “dürüst, cesaretli, bağımsız, sorumluluk sahibi, mantıklı”; Dindar Öğrenciler; “dürüst, cesaretli, sorumluluk sahibi, temiz, bağımsız”; İlgisiz Öğrenciler; “dürüst, bağımsız, mantıklı, cesaretli, sorumluluk sahibi”, değerlerini öncelikli olarak belirtmişlerdir.

En alt sıralarda belirtilen araçsal değerler, Araçsal Değerler, politik görüş değişkenine göre tablo-24'den incelendiğinde; Devrimci Demokrat Öğrenciler; “bağışlayıcı, muktedir, temiz, kibar, itaatkar”; Sosyal Demokrat Öğrenciler; “neşeli, muktedir, temiz, kibar, itaatkar” ; Liberal Öğrenciler; “muktedir, yardımsever, neşeli, temiz, itaatkar” ; Muhafazakar Öğrenciler; “yardımsever, neşeli, kibar, itaatkar, temiz” ; Milliyetçi Öğrenciler; “kibar, hayal gücü kuvvetli, entelektüel, muktedir, itaatkar”; Dindar Öğrenciler; “hırslı, entelektüel, itaatkar, kibar, muktedir”; İlgisiz Öğrenciler; “temiz, entelektüel, itaatkar, muktedir” olarak sıralanmıştır.

Araçsal Değerler, politik görüş değişkenine göre tablo-23'den incelendiğinde; değerlerin büyük bir bölümünde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Araçsal Değerler de en çok farklılaşma, politik görüş değişkeninde bulunmuştur. Öğrencilerin politik görüşlerinin araçsal değerlerinin önem sırasını etkilediğini belirtebiliriz.

Anlamlı farklılaşma belirlenen değerleri inceleyecek olursak; “cesaretli” değeri; Devrimci Demokrat (2.), Milliyetçi (2.), Dindar (2.) öğrenciler için; “entelektüel” değeri; Devrimci Demokrat Öğrenciler (6.) “geniş görüşlü” değeri; Liberal (2), Sosyal Demokrat (4), Devrimci Demokrat (4) görüşteki öğrencilerin; “temiz” değerini; Dindar(4) görüşteki öğrencilerin, diğerlerine göre öncelikli olarak seçtiğini görüyoruz.

TABLO-24 DENEKLERİN EREKSEL DEĞER TERCİHLERİNİN POLİTİK GÖRÜŞLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Ereksel Değerler	Devrimci Demokrat 62	Sosyal Demokrat 72	Liberal 33	Muhafazakar 16	Milliyetçi 26	Dindar 6	İlgisiz 47	F	P
	X	X	X	X	X	X	X	X	P
Ahret Selameti	17,46 (18)	16,43 (18)	10,12 (12)	7,93 (5)	7,80 (6)	1,16 (1)	12,57 (16)	30,89	,0000
Aile Güvenliği	9,12 (8)	8,41 (8)	7,42 (4)	6,12 (1)	5,46 (2)	4,33 (2)	7,48 (4)	3,11	,01
Barış İçinde Bir Dünya	4,88 (3)	6,90 (5)	8,21 (6)	7,56 (4)	8,61 (8)	7,50 (7)	7,53 (6)	2,49	,05
Başarı Hissi	9,20 (9)	7,93 (7)	8,51 (8)	8 (6)	9,50 (9)	10,66 (12)	7,63 (7)	1,74	...
Bilgelik	7,72 (6)	11,50 (14)	11,93 (16)	11,06 (14)	12,38 (14)	12 (16)	12,89 (18)	7,25	,0000
Eşitlik	4,54 (2)	6,83 (4)	10,45 (11)	10,06 (12)	9,96 (11)	9,16 (8)	8,02 (8)	10,07	,0000
Gerçek Dostluk	7,53 (5)	6,68 (3)	7,45 (5)	7,18 (3)	7,53 (5)	9,66 (9)	5,95 (1)	1,64	...
Güzellikler Dünyası	9,67 (10)	10,72 (11)	12,33 (17)	11,25 (16)	13,23 (16)	13,33 (13)	10,95 (12)	1,64	...
Heyecanlı Bir Yaşam	11,19 (14)	11,08 (13)	11,90 (15)	10 (11)	13,23 (17)	13,33 (14)	10,95 (13)	1,33	...
İç Huzur	8,85 (7)	6,95 (6)	5,54 (1)	10,18 (13)	5,19 (1)	5 (3)	7,53 (5)	4,87	,0001
Kendine Saygı	6,46 (4)	6,05 (2)	5,90 (2)	6,88 (2)	5,69 (3)	9,83 (10)	6,42 (3)	1,07	...
Mutluluk	9,72 (11)	8,61 (9)	8,87 (9)	9,50 (10)	8 (7)	10,50 (11)	9,12 (9)	0,88	...
Olgun Sevgi	10,91 (13)	10,45 (12)	10 (10)	13,93 (18)	11,11 (13)	15,83 (17)	10,91 (11)	3,18	,005
Özgürlük	3,35 (1)	4,98 (1)	7,24 (3)	9,43 (9)	7,19 (4)	5,66 (4)	5,95 (2)	8,04	,0000
Rahat Bir Yaşam	10,88 (12)	9,58 (10)	8,42 (7)	9,06 (7)	10,03 (12)	6,83 (6)	9,40 (10)	1,83	...
Sosyal Onay	12,20 (15)	12,15 (15)	11,72 (14)	11,12 (15)	12,88 (15)	13,83 (15)	12,80 (17)	0,71	...
Ulusal Güvenlik	14,12 (17)	12,55 (16)	13,15 (18)	9,31 (8)	9,73 (10)	6,16 (5)	11,74 (14)	5,03	,0001
Zevk	13,17 (16)	13,16 (17)	11,36 (13)	12,62 (17)	13,42 (18)	16,16 (18)	12,38 (15)	1,27	...

(parantez içindeki sayılar, o değer için olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

TABLO-25 DENEKLERİN ARAÇSAL DEĞER TERCİHLERİNİN POLİTİK GÖRÜŞLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Araçsal Değerler	Devrimci Demokrat 62	Sosyal Demokrat 72	Liberal 33	Muhafazakar 16	Milliyetçi 26	Dindar 6	İlgisiz 47	F	P
	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Bağımsız	3,09 (1)	4,79 (2)	5,42 (1)	7,93 (4)	6,38 (3)	7,83 (5)	5,89 (2)	4,32	,0005
Bağışlayıcı	11,13 (14)	8,83 (7)	10,03 (9)	10,50 (12)	9,23 (8)	8	9,61 (8)	1,97	...
Cesaretli	5,04 (2)	6,91 (5)	7,96 (6)	8,06 (6)	6,34 (2)	6,33 (2)	7,25 (4)	2,31	,05
Dürist	5,58 (3)	4,19 (1)	6	5,25 (1)	4,11 (1)	3,66 (1)	4,68 (1)	1,66	...
Entelektüel	8,06 (6)	10,09 (10)	10,45 (12)	9,75 (10)	12,69 (16)	12,83 (15)	11,44 (15)	4,12	,005
Geniş Görüşlü	5,69 (4)	6,86 (4)	5,66 (2)	8	9,38 (9)	8,16 (8)	7,44 (6)	3,35	,005
Hayal Gücü Kuvvetli	9,22 (9)	9,05 (8)	9,48 (8)	9,31 (9)	11,92 (15)	14,50 (17)	10,46 (10)	2,40	,05
Hırslı	9,74 (10)	10,25 (11)	10,30 (11)	9,06 (7)	9,53 (10)	11,66 (14)	10,61 (11)	0,38	...
İtaatkar	16,85 (18)	15,98 (18)	14,81 (18)	12,43 (17)	13,61 (18)	13	11,48 (16)	5,05	,0005
Kendini Kontrol Eden	8,74 (8)	9,38 (9)	9,39 (7)	9,31 (8)	9,61 (11)	8,33 (9)	8,59 (7)	0,33	...
Kibar	13,79 (17)	12,65 (17)	11,15 (13)	11,75 (16)	11,23 (14)	10	11,76 (17)	2,62	,05
Mantıklı	7,45 (5)	6,66 (3)	6,90 (4)	6,43 (2)	8,61 (5)	7,83 (5)	7,08 (3)	0,83	...
Muktedir	12,04 (15)	12,01 (15)	11,21 (14)	10,68 (13)	13,07 (17)	14,66 (18)	11,89 (18)	1,40	...
Neşeli	10,62 (13)	11,45 (14)	11,36 (16)	11,68 (15)	9,84 (12)	9	11	0,79	...
Sevecen	10,33 (11)	10,38 (12)	10,15 (10)	10,25 (11)	9,15 (6)	10,33 (13)	10	0,27	...
Sorumluluk Sahibi	8,22 (7)	7,18 (6)	7,36 (5)	7,31 (3)	6,46 (4)	6,83 (3)	7,42 (5)	0,61	...
Temiz	12,85 (16)	12,23 (16)	12,33 (17)	13,37 (18)	9,92 (13)	7,50 (4)	11,12 (14)	4,15	,0005
Yardımsaver	10,61 (12)	10,50 (13)	11,24 (15)	11,31 (14)	9,19 (7)	10	10,70 (12)	0,53	...

(parantez içindeki sayılar, o değerin ait olduğu grup için önem sırasını göstermektedir.)

Değerler Arası İlişkiler

Her iki ölçekte yer alan değerler arasındaki ilişkiler için korelasyon, (r) analizine başvurulmuştur. Bu analiz, bir yandan her ölçeğin kendi içindeki ilişkiyi diğer tarafta ise ereksel ve araçsal değerler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Böylece bireyin bilişsel yapısında hangi değerlerin birbirleriyle bağdaştığını belirlemeyi sağlayabiliriz.

Tabloları incelerken, her verinin tek tek yorumlanması yerine deneklerin öncelikli değerleri seçilerek , her üç tabloyu (tablo -24-25-26) birlikte karşılaştırıp belirtme yoluna gidilecektir:

Özgürlük : Ereksel değerlerden, “eşitlik” ile ,01 düzeyinde olumlu; “ahiret selameti ve başarı hissi” ile -,05; “aile güvenliği ve iç huzur” ile -,01 düzeyinde anlamlı olumsuz ilişki içinde olduğu görülmektedir. Araçsal değerlerden, “bağımsız, cesaretli” ile ,01 düzeyinde olumlu ve “itaatkar, kibar” ile -,01 düzeyinde olumsuz ilişki içinde olduğu görülmektedir.

Kendine Saygı: Ereksel değerlerden “eşitlik” ile ,01 düzeyinde olumlu; “iç huzur, mutluluk, zevk” ile ,05 düzeyinde olumlu; “barış içinde bir dünya, güzellikler dünyası, rahat bir yaşam, ulusal güvenlik” değerleri ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Araçsal değerlerden, “kendini kontrol eden” ile ,01 düzeyinde olumlu ilişki içindedir.

Barış İçinde Bir Dünya: Ereksel değerlerden “eşitlik, güzellikler dünyası” ile ,01 düzeyinde olumlu; “ahiret selameti, barış içinde bir dünya, bilgelik” ile ,05 düzeyinde olumlu; “iç huzur, kendine saygı, mutluluk, olgun sevgi, rahat bir yaşam, zevk” ile -,01 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Araçsal değerlerden, “entellektüel” ile ,05 düzeyinde olumlu ilişki içindedir.

Gerçek Dostluk: Ereksel değerlerden “ahiret selameti, sosyal onay, bilgelik” ile -,05 düzeyinde ; “zevk” ile -,01 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Araçsal değerlerden, “hayal gücü kuvvetli” ile ,05 düzeyinde olumlu ilişki içindedir.

İç Huzur: Ereksel değerlerden “aile güvenliği, kendine saygı” ile ,01 düzeyinde olumlu; “barış içinde bir dünya, eşitlik, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, rahat bir yaşam” ile -,01 düzeyinde olumsuz; “özgürlük, ulusal güvenlik” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Araçsal değerlerden, “dürüst” ile ,05 düzeyinde olumlu; “hırslı” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Eşitlik: Ereksel değerlerden “barış içinde bir dünya, bilgelik, güzellikler dünyası, özgürlük” ile ,01 düzeyinde olumlu; “ahiret selameti, aile güvenliği, mutluluk, rahat bir yaşam” ile -,01 düzeyinde olumsuz; “kendine saygı” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Araçsal değerlerden, “bağımsız, entelektüel” ile ,01 düzeyinde olumlu; “geniş görüşlü” ile ,05 düzeyinde olumlu; “itaatkar, kibar” ile -01 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Dürüst: Araçsal değerlerden, “bağışlayıcı” ile ,01 düzeyinde olumlu; “hırslı” ile -01 düzeyinde olumsuz; “hayal gücü kuvvetli, muktedir” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “iç huzur” ile ,01; “ulusal güvenlik” ile ,05 düzeyinde olumlu; “heyecanlı bir yaşam ve rahat bir yaşam” ile -,01 ; “güzellikler dünyası ve zevk” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Bağımsız: Araçsal değerlerden, “cesaretli, geniş görüşlü” ,01 düzeyinde olumlu; “entelektüel” ile ,05 düzeyinde olumlu; “itaatkar, kibar, sorumluluk sahibi, temiz” ile -01 düzeyinde olumsuz; “mantıklı” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “ahiret selameti ve sosyal onay” ile -,01 ; “ulusal güvenlik” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Cesaretli: Araçsal değerlerden, “bağımsız, geniş görüşlü, hırslı” ile ,01 düzeyinde olumlu; “entelektüel” ile ,05 düzeyinde olumlu; “itaatkar ve kibar” ile -01 düzeyinde olumsuz; “yardımsever” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “bilgelik ve ulusal güvenlik” ile ,01 düzeyinde olumlu; “sosyal onay” ile -,01 ; “mutluluk ve rahat bir yaşam” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Geniş Görüşlü: Araçsal değerlerden, “bağımsız, cesaretli, entellektüel” ile ,01 düzeyinde olumlu; “itaatkar, kibar, temiz” ile -01 düzeyinde olumsuz; “mantıklı” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “bilgelik” ile ,01; “eşitlik” ve “iç huzur” ile ,05 düzeyinde olumlu; “heyecanlı bir yaşam ve rahat bir yaşam” ile -,01 ; “güzellikler dünyası” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Mantıklı: Araçsal değerlerden, “muktedir” ile ,05 düzeyinde olumlu; “yardımsever” ile -01 düzeyinde olumsuz; “bağımsız, geniş görüşlü, sevecen, temiz” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Sorumluluk Sahibi: Araçsal değerlerden, “bağımsız ve neşeli” ile -,01 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “aile güvenliği” ile ,05 düzeyinde olumlu; “heyecanlı bir yaşam” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

TABLO-26 EREKSEL DEĞERLERİN İNTERKORELASYONU

Ereksel Değerler	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10	V11	V12	V13	V14	V15	V16	V17	V18
Ahret Selameti	1	**	*		_*	_*	_*	_*	_*				_*	_*			**	_*
Aile Güvenliği	**	1			_*	_*		_*	_*				_*	_*			**	_*
Barış İçinde Bir Dünya	*		1		*	**		**	_*	_*	_*	_*	_*		_*			_*
Başarı Hissi				1										_*		**		
Bilgelik	_*	_*	*		1	**		**				_*	_*		_*		_*	_*
Eşitlik	_*	_*	**		**	1		**	_*	_*	_*	_*	_*	**	**			
Gerçek Dostluk	_*						1											
Güzellikler Dünyası	_*	_*	**		**	**		1	**	_*	_*	_*				_*	_*	_*
Heyecanlı Bir Yaşam	_*	_*	_*			_*		**	1	_*		*	**		**	_*	_*	_*
İç Huzur			_*			_*		_*	_*	1	**	**		_*	**		_*	
Kendine Saygı			_*			_*		_*		**	1	**	*		_*		_*	_*
Mutluluk			_*			_*		_*		**	**	1	*			_*	_*	
Olgun Sevgi	_*	_*	_*		_*	_*		_*	**		*	*	1			_*	_*	
Özgürlük	_*	_*		_*		**			**		*	*	1			_*	_*	
Rahat Bir Yaşam			_*		_*	_*				_*				1	1			**
Sosyal Onay				**			_*	_*	_*			_*	_*			1		
Ulusal Güvenlik	**	**			_*		_*	_*	_*	_*	_*	_*	_*				1	_*
Zevk	_*	_*	_*		_*	_*	_*		**				**		**		_*	1

(** : 0,01 düzeyi anlamlı ilişki; * : 0,05 düzeyi anlamlı ilişki)

TABLO- 27 ARAÇSAL DEĞERLERİN İTERKORELASYONU

Araçsal Değerler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18
Bağımsız	1	...	**	...	*	**	...	...	..**	...	..**	..*	...	...	...	..**	..**	...
Bağımlayıcı	...	1	...	**	..**	...	..*	..**	...	...	...	...	..**	...	...	...	...	...
Cesaretli	**	...	1	...	*	**	...	**	..**	...	..**	...	...	...	...	...	...	..*
Dürüst	...	**	...	1	...	...	..**	..*	...	...	...	...	..**	...	...	...	...	...
Entelektüel	*	..**	**	...	1	**	...	...	..**	...	..**	...	...	...	...	...	..**	..*
Geniş Görüşlü	**	...	**	...	**	1	...	...	..**	...	..**	..*	...	...	...	...	..**	...
Hayal Gücü Kuvvetli	...	..*	...	..**	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	..*	..*
Hırslı	...	..**	**	..*	...	...	...	1	...	...	..**	...	...	...	...	...	..*	..**
İtaatkar	..**	...	..**	...	..**	..**	...	...	1	...	**	...	...	...	...	...	*	...
Kendini Kontrol Eden	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	*	...	...	...	..**	...	...	...
Kibar	..**	...	..**	...	..**	..**	...	..**	**	*	1	...	...	...	...	...	...	...
Mantıklı	..*	...	...	...	...	..*	...	...	...	...	...	1	*	...	..*	...	..*	..**
Muktedir	...	..**	...	..**	...	...	...	...	...	...	...	*	1	...	...	...	...	..**
Neşeli	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	**	..**	...	...
Sevecen	...	...	...	...	...	...	...	...	...	..**	...	..*	...	**	1	...	...	...
Sorumluluk Sahibi	..**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	..**	...	1	...	...
Temiz	..**	...	...	...	..**	..**	..*	...	*	...	...	..*	...	...	...	...	1	**
Yardımsaver	...	...	...	...	..*	...	..*	..**	...	...	...	..**	..**	...	...	...	**	1

(** : 0,01 düzeyi anlamlı ilişki; * : 0,05 düzeyi anlamlı ilişki)

TABLO- 28 EREKSEL VE ARAÇSAL DEĞERLERİN KORELASYONU

Ereksel Değerler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18
Ahret Selameti	..**				..**	..*_	..**		**		**						*	
Aile Güvenliği					..**		..*_		*						**	*		
Barış İçinde Bir Dünya					**													
Başarı Hissi								**										
Bilgelik			**		**	**	**				..**							
Eşitlik	**				**	*			..**		..**						..*	
Gerçek Dostluk							*											
Güzellikler Dünyası				..*_	**	**	*											
Heyecanlı Bir Yaşam				..**			**			..**								
İç Huzur				*				..*_										
Kendine Saygı										**								
Mutluluk		*	..*_												**			
Olgun Sevgi									..*_									
Özgürlük	**		**						..**		..**							
Rahat Bir Yaşam			..*_	..**	..**	..**	..**				**	*						
Sosyal Onay	..**		..**						*									
Ulusal Güvenlik	..*			*			..**											
Zevk				..**									**					

(** : 0,01 düzeyi anlamlı ilişki; * : 0,05 düzeyi anlamlı ilişki)

BÖLÜM V

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmamızdan elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlarla geliştirilen öneriler aşağıda belirtilmiştir.

YARGI VE ÖNERİLER

Araştırmamızın verilerine göre üniversite öğrencilerinin, ereksel değerler de öncelikli tercihleri; “özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk ve iç huzur”, alt sıralarda ise; “heyecanlı bir yaşam, ulusal güvenlik, sosyal onay, zevk ve ahiret selameti” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde öncelikli değer tercihleri; “dürüst, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı”, alt sıralarda ise; “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre ereksel değerlerde kızların öncelikli olarak sırasıyla, “özgürlük, kendine saygı, iç huzur, gerçek dostluk, barış içinde bir dünya” değerlerini ; erkeklerinse “özgürlük, barış içinde bir dünya, kendine saygı , gerçek dostluk , aile güvenliği” değerlerini seçtikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen ereksel değerler, kızlar için; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk ve ahiret selameti” ; erkekler için, “olgun sevgi, ulusal güvenlik, ahiret selameti, zevk ve sosyal onay” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde kızların öncelikli olarak sırasıyla, “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini; erkeklerin “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini belirttikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen araçsal değerler, kızlar için; “neşeli, muktedir, temiz, kibar, itaatkar”; erkekler için, “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır.

Cinsiyet değişkeninde, ereksel değerlerin dördünde, araçsal değerlerin ikisinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkeninde, ereksel değerlerin onunda, araçsal değerlerin dördünde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Deneklerin en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi değişkeninde, benzerlikler farklılıklardan daha dikkat çekici bulunmuştur. Ereksel değerlerin birinde, araçsal değerlerin ikisinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin politik görüş değişkenine göre, ereksel değerlerin dokuzunda, araçsal değerlerin ise sekizinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Her iki ölçekte yer alan değerler arasındaki ilişkiler için korelasyon, (r) analizine başvurulmuştur. Buna göre, ereksel değerlerde birinci değer olan “özgürlük”; “eşitlik” ile ,01 düzeyinde olumlu; “ahiret selameti ve başarı hissi” ile -,05; “aile güvenliği ve iç huzur” ile -,01 düzeyinde anlamlı olumsuz ilişki içinde olduğu görülmektedir. Araçsal değerlerden, “bağımsız, cesaretli” ile ,01 düzeyinde olumlu ve “itaatkar, kibar” ile -,01 düzeyinde olumsuz ilişki içinde olduğu görülmektedir. Araçsal değerlerde birinci değer olarak seçilen “bağımsız”; araçsalsal değerlerden, “cesaretli, geniş görüşlü” ,01 düzeyinde olumlu; “entelektüel” ile ,05 düzeyinde olumlu; “itaatkar, kibar, sorumluluk sahibi, temiz” ile -01 düzeyinde olumsuz; “mantıklı” ile -,05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir. Ereksel değerlerden, “ahiret selameti ve sosyal onay” ile -,01 ; “ulusal güvenlik” ile -05 düzeyinde olumsuz ilişki içindedir.

Üniversiteler, genel olarak toplumda; değişimi destekleyici hatta değişimin kaynağı sayılan kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir. Toplumsal dinamiklerden biri olan değerlerin betimsel çalışmalarla belirlenmesi; gelecekte nasıl bir toplum oluşturacağımız konusunda veriler sağlayabilir.

Üniversite öğrencilerinin araştırma verilerimize göre araçsal değerler de öncelikli değer tercihleri; “dürüst, bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı” olarak sıralanmıştır. Bu değerleri toplumsal gelişme yönünde olumlu olarak nitelendirebiliriz.

Araştırmamızın, daha sonraki araştırmalar için referans noktası olabilir ve elde edilen veriler, bu alanda kıyaslama amacıyla kullanılabilir.

Araştırmamızda deneklerin; cinsiyet, öğrenim görülen bölüm, en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi, politik görüşleri değişkenlerine yer verilmiştir. Bunların her biri ve başka değişkenler yeni araştırmalar çerçevesinde ele alınabilir; toplumun farklı sosyo - demografik özellikleri olan grupların değer öncelikleri saptanabilir.

Toplumsal gelişmelere paralel olarak değer tercihlerinde de değişme olabileceği düşünülmektedir. Değerler konusunda yapılan araştırmalardan elde edilen veriler, boylamsal araştırmalarla karşılaştırılarak; toplumumuzdaki değer değişmelerinin yönü, alanları ve hızı konusunda bilgi sağlanabilir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumda kabul görmesi, toplumun sahip olduğu dinamiklerle açıklanabilir. Değerlerin toplumsal dinamiklerden biri olarak incelenmesi araştırmacılara bu konuda veriler sağlayabilir.

Toplumun değer öncelikleri saptanarak elde edile veriler; eğitim ve kültür alanlarında ki, sosyal politikaların oluşturulmasında kullanılabilir.

ÖZET

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşileri saptanmaya çalışılmıştır. Bu genel çerçevede üniversite öğrencilerinin değer önceliklerinin; cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi, politik görüşleri değişkenlerine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin değer hiyerarşilerini belirlemek amacıyla, Milton Rokeach'ın geliştirdiği Rokeah Değer Envanteri D Formu kullanılmıştır.

Araştırmada 1996 –1997 eğitim yılında Dokuz Eylül ve Ege Üniversitesi'ne devam eden öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklem grubu 141 kız, 121 erkek olmak üzere 274 öğrenci tesadüfi örneklem yoluyla belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, sistematik bir yol izlenerek, ilk aşama da değer kavramının ne tür anlamlar içerdiği üzerinde durulmuş; kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada kavramın sosyal bilimler literatüründeki yeri ve bazı kavram ve kuramlarla olan ilişkisine yer verilmiştir. Konu ile ilgili yurtdışında ve yurtiçinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmada kullanılan modelin tanıtımı, örneklem özellikleri, kullanılan ölçeğin niteliği, anket soruları, uygulama ve kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilmiştir. Verilerin istatistiksel analizlerinde “varyans analizi” , “F testi” ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Dördüncü bölümde araştırma kapsamına giren öğrencilerin, Rokeah Değer Envanteri'nden ve anket sorularından elde edilen bulgular açıklanarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Buna göre;

Araştırmamızın verilerine göre üniversite öğrencilerinin, ereksel değerler de öncelikli tercihleri; “özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk ve iç huzur”, alt sıralarda ise; “heyecanlı bir yaşam, ulusal güvenlik, sosyal onay, zevk ve ahiret selameti” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde öncelikli değer tercihleri; “dürüst,

bağımsız, cesaretli, geniş görüşlü ve mantıklı”, alt sıralarda ise; “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre ereksel değerlerde kızların öncelikli olarak sırasıyla, “özgürlük, kendine saygı, iç huzur, gerçek dostluk, barış içinde bir dünya” değerlerini ; erkeklerinse “özgürlük, barış içinde bir dünya, kendine saygı , gerçek dostluk , aile güvenliği” değerlerini seçtikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen ereksel değerler, kızlar için; “heyecanlı bir yaşam, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk ve ahiret selameti” ; erkekler için, “olgun sevgi, ulusal güvenlik, ahiret selameti, zevk ve sosyal onay” olarak sıralanmıştır. Araçsal değerlerde kızların öncelikli olarak sırasıyla, “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini; erkeklerin “dürüst, bağımsız, geniş görüşlü, cesaretli, sorumluluk sahibi” değerlerini belirttikleri görülmektedir. En alt düzeyde gösterilen araçsal değerler, kızlar için; “neşeli, muktedir, temiz, kibar, itaatkar”; erkekler için, “neşeli, muktedir, temiz, kibar ve itaatkar” olarak sıralanmıştır. Öncelik verilen ve alt düzeyde gösterilen araçsal değerlerin, kızlar ve erkekler için benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz.

Ereksel değerler de cinsiyet değişkenine göre; “ahiret selameti” ve “mutluluk” değerlerinde ,05; “iç huzur” ve “kendine saygı” değerlerinde ,01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Erkeklerin ,“ahiret selameti”; kızların ise “ iç huzur, kendine saygı ve mutluluk” değerlerini birbirlerine göre üst sıralarda belirttikleri görülmektedir.

Araçsal değerler de cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma; “kendini kontrol eden ve “dürüst ” değerlerinde ,05 düzeyinde ortaya çıkmıştır. Erkeklerin, “kendini kontrol eden”; kızların ise “ dürüst” değerlerini birbirlerine göre üst sıralarda belirttikleri görülmektedir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkeninde, ereksel değerlerin onunda, araçsal değerlerin dördünde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Deneklerin en uzun süre yaşadıkları yerleşim merkezi değişkeninde, benzerlikler farklılıklardan daha dikkat çekici bulunmuştur. Ereksel değerlerin birinde, araçsal değerlerin ikisinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin politik görüş değişkenine göre, ereksel değerlerin dokuzunda, araçsal değerlerin ise sekizinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Bu değişkende farklılıklar benzerliklerden daha dikkat çekici bulunmuştur.

Son bölümde, elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlarla geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akboy, Rengin ; “Eğitim Psikolojisi” DEÜ , BEF, İzmir, 1993.
- Akyıldız Hayrettin; “Öğrenme Sürecine İlişkin Kuramsal Açıklamalar” ,Neşa Ofset, İzmir, 1994.
- Antonucci,T.;Gillet, N.; Hoyer, W. Franceces; “Values and Self – esteem in The Generation of Men and Women, Journal of Gerontology, Vol: 34, No:3,415-432, 1979.
- Bandura, Albert; “Social Foundations of Thought and Action A Social Cognitive Theory” New Jersey, 323-324,1986.
- Başaran, Fatma; “Psikososyal Gelişim” Ankara, 1992.
- Bilgin, Nuri; “Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar”,Sistem Yayıncılık, Ekim,1995.
- Bilgin, Nuri; “Sosyal Psikolojiye Giriş” , E. Ü. Basımevi, İzmir,1991.
- Canpolat, Mustafa; Demiray, Kemal; Tezcan, Semih;“Türk Dil Kurumu Sözlüğü”, Cilt:1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Carlton, Eric; “Values and Social Sciences” London,1995.
- Crosby, L. A.;Gill J. D.; “Organizational Structure Of Values”, Journal of Business Research, 20, 123-134, 1990.
- Cüceloğlu, Doğan; “İnsan ve Davranışı” İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Doğan, İsmail; “Sosyoloji Kavram ve Sorunları” Ankara: Sistem Yayıncılık,1995.
- Ekşi, Aysel; “Çocuk , Genç, Ana Babalar” İstanbul: İstanbul: Bilgi Yayınevi,1990.
- Ekşi, Aysel; “Üniversiteli Gençler” , İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1986.
- Ergüder, Ü.; Esmer, Y.; Kalaycıoğlu, E.; “Türk Toplumunun Değerleri Çalışması”, Tüsiad Yayınları, İstanbul, 1991.

- Feather, N. T.; "Attitudes, Values, and Attributions: Explanations of Unemployment", Journal of Personality and Social Psychology, Vol:48, No: 3,876-889, 1985.
- Feather, N. T.; "Moral Judgement and Human Values", British Journal of Social Psychology, 27, 239-246, 1988.
- Feather, N. T.; "Values, Valences, and Course Enrollment", Journal of Educational Psychology, 80, 381-391, 1988.
- Fernald, Loyd; and Others; "Value Profiles of Male and Female Entrepreneurs", Journal of Creative Behavior; 21,3, 234-237, 1987.
- Freedman, J. L., Sears, Carlsmith J., "Sosyal Psikoloji" Çeviren: Dönmez, A.,Ankara: İmge Kitabevi,1993.
- Furnham, Adrian; "Values and Vocational Choice: A Study Of Value Differences in Medical, Nursing and Psychology Students", Social Science Med., 26, 6, 613-618, 1988.
- Geçtan, Engin; "Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar" İstanbul: Remzi Kitabevi,1989
- Gruyter, W., "New Directions in Attitude Measurement" , s 62-93, New York, 1993.
- Hançerlioğlu,Orhan; "Felsefe Ansiklopedisi" Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi,1993.
- Hançerlioğlu, Orhan; "Felsefe Ansiklopedisi" Cilt 4, İstanbul: Remzi Kitabevi,1993.
- Iedema, Jurgen; Poppe, Matthijs; "The Effects of Social Value Orientation on Expecting and Learning Others Orientations", European Journal of Social Psychology, Vol:24, 565- 579, 1994.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; "İnsan ve İnsanlar"İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım,1988.
- Kamil,Orhan; "İş Doyumu ve Değerler" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir,1997.
- Lau, Sing;Wong, K., Angel; "Value and Sex- Role Orientation of Chinese Adolescents", International Journal of Psychology, 27, 1, 3-17, 1992.
- Linder,Fredric; and Others; "Locus of Control and Value Orientations of Adult Learners in Postsecondary Education", American Educational Research Association, San Francisco, April, 16-20, 1986.

- Mccarey, Micheal; "Work and Personel Values of Canadian Anglophones and Francophones", Canadian Psychology, 29: 1, 69-83,1980.
- Morgan, C. T., "Psikolojiye Giriş" Çevrenler: Arıcı,H. ve arkadaşları, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No:1,1991.
- Rokeach, Milton; "The Nature of Human Values" New York,1973.
- Rokeach, Milton; "Stability and Change in American Value Priorities", American Psychologist Assaciation, 44, No:5, 775-784,1989.
- Rokeach, Milton; "Some Unresolved Issues İn Theories of Beliefs", Çeviren:Araz, A.,Nebraska Symposium On Motivation , Vol.27,1979.
- Sayın, Önal; "Sosyolojiye Giriş", Sosyolojinin Temelleri, 2. Baskı, İzmir,1994
- Surlin, Stuart, H.; " Canadian Cultural Materialism; Personal Values and Television Advertising", Paper presented at the Annual Meeting of The International Communication Assocation, 37, May , 21-25, 1987.
- Thilly, Frank; " Felsefe Tarihi", Çeviren: Şener, İbrahim, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Tolan, Barlas; "Sosyoloji", Adım Yayıncılık, Ankara,1993.
- Wells, Calvin; "İnsan ve Dünyası", Çeviren: Güvenç, Bozkurt, Remzi Kitabevi, Ankara, 1994.

AÇIKLAMA

Aşağıda sizinle ilgili bilgi içeren sorular sorulmuştur. Sizden istenilen kendinizle ilgili endoğru bilgiyi vermenizdir. Soruları okuduktan sonra size uygun seçeneği ☒ işareti ile işaretlemeniz.

Ankette vereceğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulup bilimsel amaç dışında kullanılmayacaktır. Çalışmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Arzu TAŞDELEN
Mart 97 İZMİR

1- Cinsiyetiniz

Kız ☐ Erkek ☐

2- Yaşınız :.....

3- Öğrenim Gördüğünüz

Fakülte :.....

Bölüm :.....**1.SINIF**.....

4- Ailenizin tüm aylık geliri

- ☐ 40 milyon ve aşağısı
☐ 41-80 milyon
☐ 81-120 milyon
☐ 121 milyon ve üstü

5- Ailenizin aylık gelirini nasıl buluyorsunuz?

- ☐ Kötü
☐ Orta
☐ İyi

6- Bugüne kadar en uzun yaşadığınız yerleşim merkezi

- ☐ Köy-Kasaba
☐ Gecekondu
☐ Kent
☐ Metrapol
☐ Yurtdışı

7- Şu anda oturduğunuz evin niteliği

	Kira	Mülk sahibi
Gecekondu	☐	☐
Müstakil Ev	☐	☐
Apartman Dairesi	☐	☐

8-

Anneniz	☐ Sağ	☐ Ölü
Babanız	☐ Sağ	☐ Ölü
Anne- Babanız	☐ Birlikte	☐ Ayrı

9- Anne ve babanızın öğrenim durumu

Öğrenim durumları	Anne	Baba
Okuma yazması yok	☐	☐
Sadece okur yazar	☐	☐
İlkokul mezunu	☐	☐
Orta okul mezunu	☐	☐
Lise mezunu	☐	☐
Üniversite ve yüksek okul mezunu	☐	☐

10- Anne ve babanızın mesleğini yazınız

Anne :.....

Baba :.....

11- Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz?

- ☐ İlk çocuk
- ☐ Ortanca çocuk (2-3 vs.)
- ☐ Enküçük çocuk
- ☐ Tek çocuk

12- Aile ortamınızı değerlendirecek olursanız:

- ☐ Modern görüşlere sahip, çağdaş
- ☐ Yerine göre modern, yerine göre geleneklere ve çevreye bağlı
- ☐ Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, muhafazakar

13- Kendinizi sosyal açıdan değerlendirecek olursanız:

- ☐ Devrimci – Demokrat
- ☐ Sosyal Demokrat
- ☐ Liberal
- ☐ Muhafazakar
- ☐ Milliyetçi
- ☐ Dindar
- ☐ İlgisiz

AÇIKLAMA

Aşağıda alfabetik düzende 18 değer sunulmuştur. Yapacağınız şey yaşamınıza rehberlik eden değerleri sizin için taşıdığı öneme göre düzenlemektir. Her değer ifadesi kolayca çıkarılabilecek ve sayfanın solunda bulunan boş hücrelere yerleştirilebilecek şekilde, yapışkanlı bir etiketle basılmıştır.

Listeyi dikkatlice inceleyin ve sizin için en önemli değeri seçin, çıkarın ve soldaki 1 numaralı hücreye yerleştirin. Bu işlemi geriye kalan tüm değerler için teker teker yapın. Sizin için en az önemli olan değeri 18. Hücreye koyun.

Yavaş çalışın ve dikkatlice düşünün. Eğer fikrinizi değiştirirseniz, yanıtlarınızı yeniden düzenlemekte serbestsiniz. Etiketler kolayca çıkarılabilir ve yerleri değiştirilebilir. En son oluşturacağınız şekil, sizin gerçekten ne hissettiğinizi göstermelidir.

1		AHİRET SELAMETİ Öbür dünyadaki mutluluk, cennete gitme
2		AİLE GÜVENLİĞİ Aile üyelerinin güvencesini sağlamak
3		BARIŞ İÇİNDE BİR DÜNYA Savaşı, çatışmasız bir dünya
4		BAŞARI HISSİ Hayatta kalıcı iyi şeyler yapmış olma duygusu
5		BİLGELİK Yaşama olgun ve filozofça bakmak
6		EŞİTLİK Kardeşlik, herkese eşit fırsat
7		GERÇEK DOSTLUK Yakın arkadaşlık
8		GÜZELLİKLER DÜNYASI; doğası güzel,estetik değerlere ve güzel sanatlara önem verilen bir dünya
9		HEYECANLI BİR YAŞAM Renkli, hareketli bir yaşam
10		İÇ HUZUR İç çatışmalardan uzak, kendiyle barışık olmak
11		KENDİNE SAYGI İnsanın kendisine saygı duyması, özsaygı
12		MUTLULUK Halinden memnun olmak
13		OLGUN SEVGİ Cinsel ve ruhsal yakınlık
14		ÖZGÜRLÜK Bağımsızlık, özgürce seçebilme
15		RAHAT BİR YAŞAM Geçim sıkıntısı duymadan, refah içinde bir yaşam
16		SOSYAL ONAY Diğerleri tarafından takdir edilmek saygı görmek
17		ULUSAL GÜVENLİK Ülkenin Saldırılarından korunması
18		ZEVK Keyifli,haz duyulan bir yaşam

AÇKLAMA

Aşağıda alfabetik düzende 18 değer sunulmuştur. Yapacağınız şey yaşamınıza rehberlik eden değerleri sizin için taşıdığı öneme göre düzenlemektir. Her değer ifadesi kolayca çıkarılabilecek ve sayfanın solunda bulunan boş hücrelere yerleştirilebilecek şekilde, yapışkanlı bir etiketle basılmıştır.

Listeyi dikkatlice inceleyin ve sizin için en önemli değeri seçin, çıkarın ve soldaki 1 numaralı hücreye yerleştirin. Bu işlemi geriye kalan tüm değerler için teker teker yapın. Sizin için en az önemli olan değeri 18. Hücreye koyun.

Yavaş çalışın ve dikkatlice düşünün. Eğer fikrinizi değiştirirseniz, yanıtlarınızı yeniden düzenlemekte serbestsiniz. Etiketler kolayca çıkarılabilir ve yerleri değiştirilebilir. En son oluşturacağınız şekil, sizin gerçekten ne hissettiğinizi göstermelidir.

1		BAĞIMSIZ Kendine güvenen, kendi kendine yeten
2		BAĞIŞLAYICI Kin tutmayan
3		CESARETLİ İnançlarını çekinmeden savunan
4		DÜRÜST Samimi, doğru sözlü
5		ENTELEKTÜEL Aydın, zeki
6		GENİŞ GÖRÜŞLÜ Açık fikirli, başka fikirlere ön yargısız bakan
7		HAYAL GÜCÜ KUVVETLİ Yaratıcı
8		HIRSLI Amacına azimle sarılan, sebatkar, gayretli
9		İTAATKAR Yumuşak başlı kurallara uyan
10		KENDİNİ KONTROL EDEN Ölçülü, kendisine hakim olabilen
11		KİBAR Nazik, terbiyeli
12		MANTIKLI Doğru, tutarlı akıl yürüten
13		MUKTEDİR Yeterli, becerikli
14		NEŞELİ Şen, sevinçli
15		SEVECEN Şefkatli, cana yakın, sevgi dolu
16		SORUMLULUK SAHİBİ Güvenilir, emniyetli
17		TEMİZ Düzenli, tertipli
18		YARDIMSEVER Diğerlerinin iyiliğine çalışan

